

Derleme Makale

Türkiye’de Para Vakıfları Konusunda Yapılan Çalışmalar ve Bunlar Hakkında Genel Bir Değerlendirme

The Studies About Cash Foundations (Waqfs) Done in Turkey and General Evaluation of These Studies

Abdulkadir ATAR

Dr. Öğretim Üyesi, Karabük Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü

a.kadir83@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-5721-9826>

Makale Gönderme Tarihi	Revizyon Tarihi	Kabul Tarihi
15.10.2019	29.11.2019	04.05.2020

Öz

Çok önemli bir tarihi tecrübeyi barındıran para vakıfları öteden beri gerek Osmanlı iktisat tarihi gerekse İslam ekonomisi alanında araştırma yapan akademisyenlerin ilgisini çekmiştir. Türkiye’de para vakıflarına ilişkin yapılan bilimsel çalışmalar 1930’lu yıllar gibi erken Cumhuriyet dönemine kadar uzanmaktadır. Cumhuriyet döneminde ülkemizde para vakıflarına dair müstakil olarak az sayıda eser te’lif edilmiş olmakla birlikte bu alanda özellikle 2000’li yıllardan günümüze artan bir ivmeyle pek çok makalenin yazılıp yayımlandığı görülmektedir. Para vakıflarına ilişkin çalışmalar genellikle fıkıh, İslam iktisat tarihi, Türk iktisat tarihi ve Türk finans tarihi bağlamında yapılmakta, günümüzdeki katılım bankacılığı ile olan benzerlikleri de incelemeye tâbi tutulmaktadır. Öte yandan İstanbul ve yakın çevresinde kurulmuş para vakıflarının yanı sıra özellikle son yıllarda Osmanlı taşrasında kurulan para vakıflarına ilişkin makale çalışmalarının artmış olduğu müşahade edilmektedir. Bu çalışma, başlangıcından günümüze Türkiye’de para vakıflarına ilişkin yapılan araştırmaların envanterini çıkartmayı ve bunlar hakkında genel bir değerlendirme yapmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Para vakıfları, Osmanlı iktisat tarihi, Osmanlı para vakıfları, Osmanlı finans tarihi, literatür.

Abstract

Cash foundations that are founded by devoting cash money have been attracting the attention of academics and practitioners for many years since they contain an important historical experience for both Ottoman economic history and Islamic economics research. The studies related to cash foundations in Turkey dates to the early Republican era as 1930. In our country, although the studies carry the title "cash foundation" are very few, the works of the article have been observed with increasing momentum especially since the 2000s. Studies on cash foundations are generally carried out in the context of Islamic law, Islamic economics history, Turkish economic history, and Turkish finance history, and are compared with current participation banking. Especially in recent years, it has been observed that the article studies on the cash foundations established in Ottoman provinces have increased. This study aims to make out the inventory of researches in Turkey on cash foundations from the beginning till present and to make a general assessment of these studies.

Keywords: Cash waqfs, Ottoman cash waqfs, Ottoman economic history, Ottoman finance history, literature.

Önerilen Atıf /Suggested Citation

Atar, A. 2020. Türkiye’de Para Vakıfları Konusunda Yapılan Çalışmalar ve Bunlar Hakkında Genel Bir Değerlendirme, *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 55(2), 842-866

Giriş

Osmanlı Devleti’nde erken dönemlerden itibaren İslam bilginleri arasında para vakfının caiz olup olmadığı hususu tartışılmış, Şeyhülislam Kemâlpâşazâde (ö.1534), Sofyalı Bâli Efendi (ö.1553) ve Şeyhülislam Ebussuud Efendi (ö.1574) gibi fakihler para vakfının meşruiyetinin lehinde, Şeyhülislam Çivizade Muhyiddin Mehmed Efendi (ö.1547), Birgivi Mehmet Efendi (ö.1573) gibi fakihler ise para vakfının aleyhinde görüşler ortaya koymuşlar, hatta bazı fakihler bu konuda risale bile yazmışlardır¹. Şeyhülislam Ebussuud Efendi, para vakfının caiz olduğu hususunda Kanuni Sultan Süleyman’ı ikna etmiş, 1548 tarihinde yayınlanan bir ferman ile para vakfının meşruiyeti resmen kabul edilmiş ve bundan sonraki süreçte Osmanlı’da para vakıfları meşruiyetlerini hep korumuştur. Meşruiyetinin resmen kabul edilmesinden sonra da para vakıflarının adedi kısa zamanda ülkenin her tarafında artmıştır. Günümüzde bir kısım araştırmacılar bu risaleleri merkeze almak suretiyle para vakfının caiz olup olmadığına dair fakihler tarafından ileri sürülen delilleri değerlendirmeye çalışmışlar², bir kısım araştırmacılar da kurulmuş olan para vakıflarının tarihi, ekonomik vb. yönlerden incelemeye tâbi tutmuşlardır.

Cumhuriyet döneminin ilk yıllarından itibaren Osmanlı tarihini ictimâî ve iktisadî veçheleriyle ele alan tarih araştırmaları ortaya çıkmaya başlamış ve zamanla bu araştırmalar yaygınlaşmıştır. Fuad Köprülü, Ömer Lütfi Barkan, Mustafa Akdağ ve Halil İnalcık gibi öncü sayılan bilim adamları çok sayıda sosyal ve iktisadî yönleriyle tarihî çalışmalar gerçekleştirmişlerdir. Ömer Lütfi Barkan, Türkiye’de iktisat tarihi çalışmalarının başlatıcısı ve bilim dalının Türkiye’deki kurucusu sayılmıştır. Fransız Annales okulu çizgisinden oldukça etkilenmiş bulunan Fuad Köprülü’nün öncülüğünde Ömer Lütfi Barkan, Mustafa Akdağ ve Halil İnalcık gibi büyük tarihçilerin çalışmaları ile birlikte tarih disiplini yalnızca devletin aktörü olduğu, padişahların, büyük rütbeli askerlerin, savaşların ve daha büyük toplumsal olayların yazıldığı bir disiplin olmak yerine halkın gündelik yaşamına yönelik tarihî tetkiklerin yapılmasına olanak sağlayan bir disiplin haline gelmiştir (Çakır, 2003, s. 20-27). Belgeye dayalı sosyo-ekonomik tarihçiliğin ortaya çıkmasıyla bahsi geçen öncü kuşağın devlet arşivlerinde bulunan milyonlarca Osmanlıca vesikanın içinde adeta iğneyle kuyu kazar gibi araştırmalar yaparak toprak sistemi, ticaret, finans ve vakıflar gibi alanlar üzerinde modeller geliştirmişler, kendilerinden sonra gelen kuşaklara arşiv belgelerini tanıtmak ve hangi usuller ile çalışmalar yapacaklarının yolunu göstermişlerdir. Arşive dayalı Türk tarihçiliğinin bir veçhesini de vakıflar üzerine yapılan çalışmalar oluşturmıştır. Vakıf konusundaki ilk çalışmalarda para vakıflarına da değinilmiş ve bu konuda kıymetli bilgiler paylaşılmıştır. Hatta son yıllarda Türkiye’de akademisyenlerin ilgilerinin arttığı para vakıflarına dair arşive dayalı birçok yüksek lisans tezi, doktora tezi, makale ve köşe yazıları kaleme alınmış, konuyla ilgili birçok ilmi toplantı tertip edilmiştir. Bu çalışma, Türkiye Cumhuriyeti döneminde para vakıflarına ilişkin gerçekleştirilen bilimsel çalışmaların genel durumunu ortaya çıkarmayı ve bunları tahlil etmeyi hedeflemektedir.

¹ Kemâlpâşazâde (ö.1534) “Risâle fi cevâzi vakfi’d-derâhim ve’d-denânîr” isimli risâlesinde, Ebussuud Efendi de “Risâle fi vakfi’l-menkül ve’n-nukûd” adlı makalesinde para vakıflarının meşruiyetini savunmuşlardır. Kemâlpâşazâde ve Ebussuud bu risâlelerinde Hanefî âlimlerinin konuya dair olumlu ve olumsuz görüşlerini tahlil ederek nihai olarak para vakıflarının câiz olduğu kanaatine varmışlar, bu fakihler Osmanlı yönetiminde resmî görüşünün belirlenmesinde etkili olmuşlardır. Çivizâde Muhyiddin Mehmed Efendi, “Risâle fi vakfi’d-derâhim ve’d-denânîr alâ Risâleti Ebi’s-Suûd” başlıklı risâlesinde, Birgivi Mehmet Efendi (ö.1573) ise “Risâle li ibtali vakfi’n-nukûd” isimli risâlesinde para vakıflarının câiz olmadığını ileri sürmüşlerdir. Bu risâleler ve sonraki dönemde para vakıfları hilâfına yazılan eserler Osmanlı idarecileri tarafından dikkate alınmamıştır.

² Bu konuda bk. İbn Kemâl, “Risâle fi cevâzi vakfi’d-derâhim ve’d-denânîr”, (, thk ve. trc. Tahsin Özcan), İbn Kemal’in Para Vakıflarına Dair Risalesi, *İslâm Araştırmaları Dergisi*, İstanbul 2000, sayı 4, 2000, s.31-41; Şule Önder, *İslâm ve Osmanlı Hukukunda İmam Birgivi ve Ebüssuûd Efendi’nin Para Vakfı Tartışmaları*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya 2006; Emrullah Dumlu (2015). VXi. Yüzyıl Osmanlı Uleması Arasında Para Vakıfları Etrafında Cereyan Eden Tartışmalar (Ebüssuûd, İbn Kemal- Çivizâde, Birgivi). *İlahiyat Tetkikleri Dergisi* (44), 303-337.

1. Türkiye’de Para Vakıflarına İlişkin Çalışmaların Başlangıcı ve Günümüze Kadar Olan Seyri

Para vakıfları üzerine yapılan çalışmaların envanterini çıkarmak ve değerlendirmek üzere bir kitap ve iki makalenin yazıldığını tespit etmiş bulunuyoruz. Hüseyin Çınar- Miyase Koyuncu Kaya (2015) “Vakıflar Kaynakçası” adıyla bibliyografik bir kitap yayımlamışlardır. Bu kitabın “Para Vakıfları” adını taşıyan bölümünde başlangıçtan kitabın neşredildiği tarihe kadar olan zaman sürecinde para vakıflarına ilişkin yapılan çalışmalara dair genel bilgiler verilmiş ve ardından bir liste ile bu çalışmaların envanteri çıkarılmıştır. Oluşturulan listede para vakıflarına ilişkin çalışmalar kitap, makale, bildiri ve hangi dilde kaleme alındığı ayrımı yapılmaksızın yazarların soyadlarına göre alfabetik sıralama ile verilmiştir. Konuya ilişkin yayımlanmış makalelerden biri İsmet Kayaoğlu’na diğeri Süleyman Kaya’ya aittir. İsmet Kayaoğlu (1976) tarafından kaleme alınan “Vakıflar Bibliyografyası” adını taşıyan makale çalışmasında vakıflar konusunda yapılan çalışmalar sırasıyla şu başlıklar altında listelenmiştir: a) Vakıflar Dergisi Bibliyografyası, b) Yabancı Dil Makaleler, c) Kitap Tanıtmaları, d) Kitaplar, e) Arapça Makaleler, f) Fransızca Makaleler, g) İngilizce Makaleler. Ayrıca Kayaoğlu makalesinde araştırmaya dayalı olmayan gazete ve dergilerdeki yazılara yer verilmediğini belirtmektedir (Kayaoğlu, 1976, s. 354). Süleyman Kaya (2003) tarafından neşredilen “Para Vakıfları Üzerine” başlığını taşıyan makalede para vakıflarına ilişkin bir literatür taraması yapılmıştır. Bunun yanı sıra seçilen üç çalışma detaylı bir şekilde tetkik edilerek çalışmaların güçlü yanları ve eksiklikleri de belirtilmiştir. Süleyman Kaya’nın mezkûr makalesinde belirttiği bu üç çalışmanın ilki Murat Çizakça’nın (1993) “*Risk Sermayesi, Özel Finans Kurumları ve Para Vakıfları*” ismini taşıyan kitabıdır. İkinci çalışma olarak İsmail Kurt’un (1994) “*Nazari ve Tatbiki Olarak Para Vakıfları*” ismini taşıyan doktora tezidir. Son olarak ise Tahsin Özcan’ın (1997) “*Kanuni Dönemi (m.1520-1566/h. 926-974) Üsküdar Para Vakıfları*” başlığını taşıyan doktora tezi tetkik ve tahlil edilmiştir. İlgili makalede para vakıflarına ilişkin ilk çalışmalara değinilmekle birlikte hazırlanan literatür listesinde yalnızca “para vakfı” ifadesini taşıyan başlıklı çalışmalara yer verilmiştir. Bahsi geçen makalede para vakıflarına ilişkin ilk çalışmanın Ömer Lütfi Barkan’a (1966) ait “*Edirne Askeri Kassamına Ait Tereke Defterleri (1545-1659)*” ismini taşıyan eseri olduğu belirtilmekte ise de tarafımızdan yapılan araştırmaya göre Mustafa Akdağ’ın ilk baskısı 1959’da neşredilmiş olan “*Türkiye’nin İktisadî ve İctimaî Tarihi*” isimli kitabı para vakfından bahseden ilk çalışmadır. Akdağ çalışmasında “*Faizle Para Alıp Verme İşlemleri*” ismini taşıyan bir başlık altında halk arasında ikrâzat işlemleri hakkında detaylı bilgiler sunmaktadır.

Osmanlı’da hukuk düzenlemeleri olan kanunnâmeler, nizamnâmeler ile para borçlanılmasında (kredi işlemlerinde) uygulanan azami ribh/kâr oranları tespit edilmekteydi. Akdağ’ın şer’iyye sicillerinden hareketle elde ettiği bulgulara göre belirlenen bu azami ribh/kâr oranları hile ile aşılabiliyordu. Akdağ bu bilgileri verirken para vakıflarına da değinmekte, kanunî ribh/kâr sınırlarına riayet konusunda bu kurumların daha sâdık olduklarını belirterek para vakıfları sayesinde halkın murabahacı ya da ribâhor olarak isimlendirilen kimselerin (tefecilerin) uyguladıkları fâhiş faiz oranlarından bir nebze de olsa kurtulabildiklerini belirtmektedir (Akdağ, 2018, s. 539-545).

Çalışmamızda envanter dokümünde yöntem olarak kronolojik sıraya göre te’lif eserler, lisansüstü tezler ve makaleler ayrı başlıklar halinde gruplandırılarak değerlendirilmiştir.

2. Türkiye’de Para Vakıfları Üzerine Yazılmış Kitaplar

Türkiye’de para vakıfları konusunda yayımlanmış kitaplar bulunmakla birlikte bunların sayısı oldukça azdır. Bu kitaplardan bazıları da doktora tezlerinden hareketle hazırlanmıştır. Örneğin İsmail Kurt ve Tahsin Özcan gibi akademisyenler para vakfı konusunda hazırladıkları doktora tezlerini kitap olarak yayımlamışlardır.

2.1.Risk Sermayesi Özel Finans Kurumları ve Para Vakıfları (Murat Çizakça-1993)

Murat Çizakça, “Risk Sermayesi Özel Finans Kurumları ve Para Vakıfları” adıyla hazırladığı kitabında “Venture Capital” denilen “Risk Sermayesi Şirketleri” ile İslam bankaları arasındaki ortak alanları tespit etmiş, Batı’da geliştirilen risk sermayesi şirketlerinin uygulamalarının faizsiz

finansman sağlayan günümüz İslami bankalarında ne şekilde uygulanabileceğini ele almış ve bu konuda faizsiz bir model önermiştir. Çizakça, dört kısımdan oluşan kitabının birinci kısmında önerdiği modeli açıklamış, ikinci kısımda bu model üzerine yapılan ilmi tartışmalara yer vermiş, üçüncü kısımda Osmanlı tarihindeki para vakfı uygulamasından bahsetmiş ve dördüncü kısımda ise para vakıfları ile risk sermayesi arasındaki ilişkiyi ele almıştır. Kitapta risk sermayesi kavramı şu şekilde izah edilmektedir: Bankalar, emekli sandığı fonları, kamu ve özel kaynakların kuracakları risk sermaye şirketi yatırıma değer buldukları girişimcilerin Anonim Şirket olarak kurulacak firmalarına ait hisse senetlerini satın alacaklar, borsaya kote olan girişimci firmaların piyasa fiyatları yükselince ise Risk Sermaye Şirketi elindeki ucuza alınmış hisse senetlerini yüksek değerde borsada satarak kâr elde edecektir. Elde edilen bu kâr ise üzerinde önceden anlaşılan oranlarla (%80 fon sahipleri ve %20 Risk Sermaye Şirketi gibi) dağıtılacaktır. Böylelikle girişimciler desteklenecek, istihdam artırılacak ve kurulan bu şirketlerin ödeyecekleri vergiler ile kamu maliyesi de kazançlı çıkacaktır (Çizakça, 1993, s. 17). Çizakça sunmuş olduğu bu modeli risk sermaye şirketlerini Osmanlı para vakıflarının geçmişte “mudarabe” usulüyle yaptıkları yatırımlara benzetmekte ve emek-sermaye yatırımlarının aslında Osmanlı döneminde de uygulanan bir model olduğunun altını çizmektedir. Modelin tartışıldığı kitabın ikinci kısmında ise bazı araştırmacılar Osmanlı para vakıflarında “mudarebe” uygulamasının çok nadir uygulandığını, daha ziyade “murabaha” ve “bidaa” yöntemleri ile para vakıflarının plasmada bulunduklarını belirtmektedirler. Murat Çizakça, modelin tartışıldığı takvimden başlamak üzere iki yıl boyunca Bursa şer’iyye sicillerindeki vakıf tahrir defterlerinden hareketle miladî 1667’den 1805 yılına kadar olan zaman dilimini kapsayan 545 (kayıtlarda tekrarlananlarla birlikte 1800) vakıf kaydını incelemiştir. Bu kayıtlardan hareketle her bir vakfın ömrü, ortalama kârı hesaplanmıştır. Buna göre 138 yıllık zaman zarfında varlığını sürdüren vakıfların toplam içindeki oranı %26,7’dir (Çizakça, 1993, s. 69). Yapılan hesaplama göre ortalama kâr ise %12 seviyesinde olmuş, bu ise işlemlerin büyük ölçüde murabaha ile yapıldığını gösteren bir delil sayılmıştır. Çünkü mudarabe veya bidaa yöntemiyle plasmanlar yapılsaydı kâr marjının daha çok dalgalı bir seyir izlemesi gerekirdi (Çizakça, 1993, s. 71). Çizakça’nın risk sermayesi, İslam bankaları ve Osmanlı para vakıfları ekseninde ele aldığı modeli, tarihi verilerden ve olgulardan hareketle reel sektöre ve sermaye sıkıntısı çeken girişimlere fon aktarılması gibi aktüel konulara çözüm araması bağlamında oldukça yenilikçi ve kayda değer bir çalışma olarak değerlendirilmelidir.

2.2. Para Vakıfları Nazariyat ve Tatbikat (İsmail Kurt-1996)

İsmail Kurt’un İktisat Tarihi Bilim Dalında 1994 yılında “Nazari ve Tatbiki Olarak Para Vakıfları” adıyla hazırladığı doktora tezi, “Para Vakıfları Nazariyat ve Tatbikat” adıyla Ensar Neşriyat tarafından 1996 yılında yayımlanmıştır. 2015 yılında ikinci baskısı yapılan bu eserde, para vakıflarının teorik arka planı açıklanmış ve Osmanlı Devleti’ndeki tarihi belgeler ışığında para vakfı uygulamaları ele alınıp incelenmiştir. Bu kitabın birinci bölümünde vakıf kavramı ve kökeni, sosyo-ekonomik yararları, çeşitleri, vakfa ilişkin hükümler, gelir ve giderleri, vakıf eserleri gibi konulara yer verilmiştir. İkinci bölümde ise vakfın İslâmî kaynaklarına değinilmiş, Müslüman ilim adamlarının, Osmanlı dönemindeki ve günümüzdeki belli başlı âlimlerin vakıf konusundaki görüşleri anlatılmıştır. Yine aynı bölüm altında para vakıflarının işletilme usulleri, bunlarla ilgili hükümler ve Osmanlı’da para vakfı uygulamaları açıklanmıştır. Çalışmanın ek bölümünde ise arşiv vesikalarının transkripsiyonları ve bunların liste halleri yer almıştır. İstanbul Mahkemesi, Davutpaşa Mahkemesi, Üsküdar Mahkemesi gibi mahkeme kayıtları ile Evkaf-ı Hümayun arşivinden hareketle oluşturulan listelerde para vakfının kurucusu, kurulduğu yer, kuruluş tarihi, para vakfının kuruluş sermayesi ile gelirin harcanacağı amaç yer almaktadır. Çalışmada belirtildiğine göre yalnızca İstanbul Mahkemesi’nde kurulan 3,950 adet para vakfı, bu müessesenin Osmanlı toplumundaki yaygınlığını göstermesi açısından dikkat çekicidir. Çalışmada bahsi geçen para vakıflarına göz atıldığında hicrî 916’dan (miladî 1510) hicrî 1341’e (miladî 1923) kadar vakıf kuruluş tarihlerine rastlanılmakta, bu ise Osmanlı’nın erken dönemlerinden sona erdiği tarihe kadar para vakıflarının kurulmaya devam ettiğine işaret etmektedir. İncelenen vakfiyelerin çoğunluğunun Türkçe olduğu ancak bazılarının ise Arapça olduğunu gördüğümüz para vakıflarında dikkat çeken bir diğer husus ise vakıf kurucuları arasında

çok sayıda kadının yer aldığıdır. Kadınların vakıf kurucuları arasında yer alması Osmanlı toplumunda kadınların sosyal ve iktisadî hayatta faal olarak yer aldıklarına bir delil teşkil edebilir. Para vakfiyelerinden hareketle Osmanlı’da rayiç gören farklı para birimlerini de görme imkânı bulunmaktadır. Çalışmada yer alan para birimleri şöyledir; akçe, kuruş, mecidî gümüş, mecidî yüzlük, mecidî altın, mecidî kuruş, Osmanlı lirası, dirhem, esedî, riyali. Çalışmada yer alan para vakıflarının harcama yerlerine bakıldığında ise çok çeşitli sosyal, dinî ve iktisadî amacın güdüldüğü görülmektedir. Örneğin birçok para vakfı imam, hatip, vâiz, müezzin gibi cami personeline maaş tahsis etmek üzere kurulmuşken, Kur’an hatmi için okuyucuya, fakirlere yemek alınması için, Medine’deki fakirlere, vakfın kurucusuna ve soyundan gelenlere, mevlîd okuyanlara, postnişinlere, tulumbacıya (itfaiye), yiğitbaşına ve esnafa, çeşme tamirine, hocalara, ulemaya ve kitap hafızlarına, muhızır ağalarına, sakaya (sucu), okula, talebeye gelir tahsis etmek için kurulmuş birçok vakfa rastlanılmaktadır. Bu para vakıfları arasında gayr-i müslimlerin kurduğu vakıflara da rastlanılmaktadır. Örneğin Ohannes kızı Gül isimindeki bir gayr-i müslim, hicrî 1203 (miladî 1789) yılında kiliseye ve Ermeni fakirlere gelir tahsis etmek üzere 800 kuruş sermayeli bir para vakfı kurmuştur. Bir başka gayr-i müslime ait para vakfı Nesaneyil veledi Anton tarafından hicrî 1323 (miladî 1808) yılında Kudüs’te 20.000 kuruş sermaye ile kurulmuş olunan ve geliri kilise fakirlerine tahsis edilen para vakfıdır (Kurt, 2015). Kurt’un bahsi geçen bu kitabı, teorisi ve pratik uygulamaları derinliğine yansıtması bağlamında ve para vakıflarına ilişkin müstakil ilk bilimsel çalışma olması anlamında dikkate değer bir çalışmadır.

2.3. Osmanlı Para Vakıfları Kanûnî Dönemi Üsküdar Örneği (Tahsin Özcan-2003)

Tahsin Özcan’ın İktisat Tarihi Bilim Dalında 1997 yılında “Kanuni Dönemi (M.1520-1566/H.926-974) Üsküdar Para Vakıfları” başlığıyla hazırladığı doktora tezi, “Osmanlı Para Vakıfları Kanûnî Dönemi Üsküdar Örneği” adıyla Türk Tarih Kurumu tarafından neşredilmiştir. Giriş ve dört bölümden oluşan çalışmanın ilk bölümünde para vakıflarının kuruluşu ve işleyişi, Osmanlı uleması arasındaki para vakfı konusunda cereyan eden tartışmalar incelenmiştir. İkinci bölüm, doğrudan veya vasiyet yoluyla kurulan vakıflara, üçüncü bölüm ise zâviye vakıfları ve diğer vakıflara ayrılmıştır. Son bölümde ise Kanûnî Döneminde Üsküdar’da kurulan para vakıflarının sosyo-ekonomik açıdan demografik değerlendirmeleri ve analizleri yapılmıştır. Özcan, çalışmasında ilgi çeken bazı konulara yer vermiştir. Örneğin bu çalışmasında Osmanlı para vakıflarının işleyiş usulü ile Türkiye’de katılım bankalarının, dünyada ise İslami bankaların uygulamaları arasında benzerliklerin bulunduğunu ifade etmiş, şer’iyye sicillerine dayanarak para vakıflarında en çok muâmele-i şer’iyye yönteminin uygulanmış olduğunu belirtmiştir. Ayrıca çalışmasında Osmanlı terminolojesinde muâmele-i şer’iyye ile murabaha terimlerinin eş anlamlı kullanılmış olduğunu söylemiş, vakıf paraların muâmele-i şer’iyye dışında az da olsa, bey’, bey’ bi’l-vefâ ve karz işlemleri yoluyla işletildiğini ifade etmiştir (Özcan, 2003). Özcan’a göre bir vakfiye kaydında murabaha ve istiğlal ile mudarebe usulü de zikredilmişse de uygulamada bu vakfın mudarebe işlemi yaptığı görülmemiştir. Yani özetle, Özcan’ın incelediği para vakıflarının hiçbirinde mudarebe ve müşareke uygulamasına rastlanılmamıştır. Bu durum Türkiye ve dünyadaki İslami bankacılıkta da günümüzde aynı şekilde ilerlemektedir. Katılım bankaları ve dünyada faizsiz bankacılık kurumları işlemlerinin büyük bir çoğunluğunu riski daha az olan murabaha usulü ile yapmaktadırlar. Özcan, incelediği para vakıflarının işlemlerinin yalnızca %2’ye tekabül eden kısmında karz-ı hasen uygulamasına rastlandığını ifade etmektedir. Özcan çalışmasında, borç tutarları, borçlular ve özellikleri, teminat yapıları, vakıfların muamele oranları ve süreleri, vakıfların ömürleri gibi kıymeti haiz bilgileri de tablolar ve yorumlarıyla çalışmasına dahil etmiştir. Dikkatimizi çeken bir husus olarak para vakıflarından alınan nakit borçların büyük miktarlarda olmamasının tespiti. İşlem miktarlarının çoğunlukla 500-1000 akçe aralığında olması bu borçların ticari ya da yatırım kredisi niteliğinden çok günlük kullanımlar için bireysel kredi niteliğinde olduğunu düşündürmektedir (Özcan, 2003).

Özcan’ın çalışması birincil kaynaklara dayanması ve elde edilen verilerin oluşturulan birçok tablo ile desteklenmesi anlamında literatüre önemli katkılar sunmakla birlikte çalışmaya bankacılık tarihi açısından bakılması durumunda elde edilen verilerden hareketle para vakıflarının kârlılık/verimlilik performanslarının da ölçülmesi mümkün olabilirdi kanaatindeyiz.

2.4. Osmanlı Dönemi Rumeli Para Vakıfları (Mehmet Bulut-2019)

Osmanlı Dönemi Rumeli Para Vakıfları adlı eser, Osmanlı döneminde Rumeli coğrafyasında kurulan para vakıflarını inceleyen bir projenin çıktısı olup 12 cilt olarak İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi tarafından yayımlanmıştır. Çalışmanın birinci cildi Edirne, iki ve üçüncüsü Kırklareli, Tekirdağ, dört, beş ve altıncı ciltleri Arnavutluk, Bosna-Hersek, yedi ve sekizinci ciltleri Kosova, Bulgaristan, dokuzuncu cildi Makedonya, Romanya ve Sırbistan, on ve on birinci ciltleri ise Yunanistan bölgelerinde Osmanlı döneminde kurulan para vakıflarının eski harfli Türkçe (Osmanlıca) ve Arapça dillerinden transkripsiyonu ve tercümesi yapılarak inceleme ve analizleri kapsamaktadır. İktisat tarihçisi Mehmet Bulut'un koordinatörlüğünde yürütülen projede özellikle vakfiyeler ışığında vakıf kurucuları, vakfın kuruluş sermayesi, kuruluş tarihi, muamele oranı, şartları ve harcandığı alanlar gibi para vakıflarına ilişkin temel bilgiler ve her bir vakfiyenin Türkçe, İngilizce ve Arapça dillerinde özetleri yer almaktadır. Osmanlı'nın bir vakıf medeniyeti olarak nitelendirilmesine vurgu yapılan çalışmada kurulan vakıfların ve çalışma özelinde para vakıflarının "sürdürebilir iktisadî kalkınma" üzerindeki rollerini somut verilere dayalı olarak ortaya koyma hedefi güdülmektedir. 12 ciltten mülhem çalışmanın Osmanlı para vakıflarına dair günümüze kadar yapılan çalışmaların en kapsamlısı olduğu iddia edilmektedir. Çalışmada dikkate değer bir husus, vakfiyelerde geçen tüm para birimlerinin hesaplanmasında kuruş değerinin baz alındığının belirtilmesidir. Çalışmada, belirlenen bazı mallardan hareketle mal sepetleri hazırlanmış, böylelikle farklı dönemlerde bahsi geçen vakıf sermayelerinin reel fiyatlarına ulaşmaya çalışılmıştır. İncelenen para vakıflarıyla, bu kurumların finansal istikrara, istihdama ve bölgesel kalkınmaya olan etkileri ortaya konulmuştur (Bulut, 2019).

Çalışmada Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivleri temel alınmakla birlikte vakıfların muhasebeleri incelenmemiştir. Bu ölçüde bir veri sepetinde ilgili vakıfların muhasebeleri incelenebilseydi kurumların finansal performanslarını da tespit etmeye yönelik analizler ortaya konulabilirdi ancak ele alınan çalışmanın hacmi ve emek yoğun yapısı hesaba katıldığında muhasebe defterlerinin çalışmaya dahil edilmemesi anlaşılabilir bir gerçektir. Bu yönleriyle mezkûr çalışma Osmanlı para vakıfları literatürüne oldukça fayda sağlayacak yeni bir çalışma olarak değerlendirilmektedir.

Tablo 1. Türkiye’de Para Vakıfları Üzerine Yazılmış Te’lif Eserler

Sıra	Yazar	Yıl	Kitap Adı	Yayınevi
1	Murat Çizakça	1993	Risk Sermayesi Özel Finans Kurumları ve Para Vakıfları	İlmî Neşriyat
2	İsmail Kurt	1996	Para Vakıfları Nazariyat ve Tatbikat	Ensar Neşriyat
3	Tahsin Özcan	2003	Osmanlı Para Vakıfları-Kanûnî Dönemi Üsküdar Örneği	Türk Tarih Kurumu
4	Mehmet Bulut	2019	Osmanlı Dönemi Rumeli Para Vakıfları Kitabı (12 Cilt)	

3. Türkiye’de Para Vakıfları Üzerine Yapılan Lisansüstü Çalışmalar ve Analizi

Türkiye’de Yüksek Öğretim Kurumu’nun (YÖK) arşivine göre başlığında para vakfı geçen ilk lisansüstü tez İsmail Kurt’un 1994 yılında yazmış olduğu doktora tezidir. 1994-2019 yılları arasında bu konuda dört adet doktora tezi, 11 adet ise yüksek lisans tezi olarak toplam 15 tez üretilmiştir. Bu çalışmalardan İsmail Kurt ve Tahsin Özcan’ın doktora tezi olarak hazırladıkları çalışmalar kitap olarak neşredilmiş ve bir önceki başlıkta tarafımızca tahlil edilmiştir. Listelenen tezlerden bir kısmı YÖK veri tabanında erişime kapalı olduğundan incelenememiştir. Toplam 14 adet tezden örnekleme usulü ile iki adet doktora iki adet ise yüksek lisans tezi tahlil ve incelemeye tabi tutulmuştur.

3.1. Osmanlı'da Para Vakıflarının İşleyişi ve Muhasebe Uygulamaları: Davudpaşa Mahkemesi Para Vakıfları (Çiğdem Gürsoy -2015-Doktora Tezi)

Çiğdem Gürsoy, doktora çalışmasını 2015 yılında iktisat tarihi alanında Ahmet Kal'a'nın danışmanlığında hazırlanmıştır. Üç bölümden oluşan tezin ilk bölümü para vakıflarının teorik yönünü ortaya koymaya yöneliktir. Bu bölümde para vakfı teorisi, para vakfı hukuku ve kavramları ile para vakfı türleri ve işletim usulleri hakkında malumat verilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde ise para vakfı türlerine göre (şahıs vakıfları, mahalle avârız sandıkları, esnaf sandıkları ve yeniçeri orta sandıkları) muhasebe örneklerine yer verilmiştir. Üçüncü bölümde ise ana kaynak olarak İstanbul Müftülüğü şer'îyye sicillerinde yer alan Davudpaşa Mahkeme kayıtlarına müracaat edilerek bu bölgede kurulan para vakıflarının vakfiyelerinden hareketle analizler yapılmış, çeşitli istatistiklere yer verilmiştir.

Gürsoy'un bu doktora çalışması para vakıflarının muhasebesinde yer alan bilgilerin analitik olarak ele alınması açısından oldukça kıymetlidir. Örneğin iki ayrı para vakfı olmakla beraber muhasebesi bir defterde tutulan Mehmet Vahid Efendi Vakfı ile Ömer Hüsameddin Efendi Vakfı'nda 1902 ilâ 1936 yılları arasındaki bu iki vakfa ait kayıtlar analiz edilmiş, bunlar ayrı ayrı ve konsolide olmak üzere Tablo.10'da ortaya konulmuştur. Burada vakıfların verdikleri borç, sigorta, icra, dellâliyye olmak üzere toplam borçları gibi gider kalemleri ile borçlardan tahsil edilen tutarlar, sigorta, icra alacakları gibi gelir kalemleri ayrıntılı bir şekilde sunulmuştur. Buna göre bahsi geçen 34 yıl boyunca Mehmed Vahid Efendi Vakfı, kredi olarak verdiği borcun yalnızca yarısını tahsil edebilmiş iken Ömer Hüsameddin Efendi Vakfı'daki kredi dönüş oranı ise $\frac{3}{4}$ seviyesinde gerçekleşmiştir (Gürsoy, 2015, s. 155). Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'nun 2019 Aralık verilerine göre Türk bankacılık sektöründe toplam krediler içinde kanuni takibe düşme oranı %5,35 olarak gerçekleşmiştir (BDDK, 2019 Aralık). Türkiye Katılım Bankaları Birliği'nin (TKBB) yayımladığı verilerde ise sektördeki toplam krediler içinde kanuni takibe düşme oranı ise dördüncü çeyrek itibarıyla %5,2'dir (TKBB, 2020). Günümüzdeki bankacılık performanslarıyla mukayese edildiğinde bahsi geçen bu iki para vakfından hareketle kredi geri dönüş performanslarının oldukça kötü olduğu söylenebilir. Para vakıflarına dair yapılan çalışmalarda muhasebe defterlerinden hareketle elde edilecek ilave veriler ile para vakıflarının kredi geri dönüş performanslarına ilişkin daha genelleşici bilgilerin ortaya çıkacağı kanaatindeyiz.

Çalışmada dikkate değer bir diğer husus para vakıflarının işletilmesinde Osmanlı merkezi hazinesinin ihraç ettiği esham-ı cedid adlı hisse senetlerinin de alınmış olduğudur. Günümüzdeki tahvillere benzetebileceğimiz eshamlara para vakıflarınca yatırım yapılarak paranın değerlendirilmesi sağlanmış, bu işlemler kadı tarafından da onaylanarak Osmanlı finans hukukundaki yerini almıştır. Yine çalışmada asırlar boyunca Osmanlı para birimlerinin kullanım değişiklikleri de gözler önüne serilmektedir. Buna göre XVII. asırda akçe ve esedî kuruş, XVIII. asırda akçe veya kuruş, XIX. asırda ise kuruş, Osmanlı lirası, yüzlük mecdiye gibi para birimlerinin kullanıldığı kayıtlara yansımaktadır. 1634-1911 yılları arasındaki Davudpaşa Mahkemesi'nde yer alan para vakıfları kayıtlarından hareketle dört asırlık bir süreci de takip etmek mümkün olmuştur. Gürsoy, bu zaman dilimini altı farklı alt döneme ayırmıştır. Bunlar; 1634-1799, 1800-1819, 1820-1839, 1840-1859, 1860-1879, 1880-1911 yıl aralıklarıdır. Davudpaşa Mahkemesi kayıtlarından tespit edilen toplam 203 vakfın 13'ü (%13) 1634-1799 yılları arasında, 37'si (%18) 1800-1819 yılları arasında, 33'ü (%16) 1820-1839 yılları arasında, 42'si (%21) 1840-1859 yılları arasında, 55'i (%27) 1860-1879 ve 10'u (%5) ise 1880-1911 yılları arasında kurulmuştur (Gürsoy, 2015, s. 286). Paylaşılan bu veriler ile, para vakıflarının kurulduğu dönemlerin mukayesesi ile Osmanlı ekonomisinin genel durumu ve nakdileşmesi sürecine ilişkin analiz imkânı sunulmaktadır.

3.2. Para Vakıfları ve Risk Sermayesi Örnek Olay Vakıf Risk Sermayesi A.Ş (Yakup Özşaraç -2008-Yüksek Lisans Tezi)

Yakup Özşaraç, 2008 yılında İşletme alanında hazırladığı yüksek lisans tezinde para vakıfları ile risk sermaye olgusunu ele almıştır. Özşaraç, üç bölüm olarak kaleme aldığı tezinde Cumhuriyet döneminde mülhak vakıfların sermayesiyle kurulan Vakıfbank'ın yanı sıra bu bankanın girişim

şirketi olan Vakıf Risk Sermayesi A.Ş.’yi de incelemiştir. Bu tezin birinci bölümünde vakıf kavramı ve tarihsel kronolojide vakıf uygulamaları ele alınmış ve vakıf çeşitlerine yer verilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde ise “Para Vakıflarının Literatür İçerisindeki Yeri” başlığıyla para vakıfları hakkında ortaya konulan görüşler ile bu vakıfların tarih içerisinde uygulamada aldığı şekiller ve tarihsel gelişimi ele alınmıştır. “Para Vakıflarından Vakıflar Bankasına” alt başlığında Osmanlı döneminde kurulan para vakıflarının sermayesiyle 1913 yılında “Evkaf Bankası”nın kurulduğu ancak bir yıl sonra ortaya çıkan Birinci Cihan Harbi nedeniyle girişimin akamete uğradığı ifade edilmiştir. Tezde para vakıflarının sermayesiyle bir banka kurulabilmesi ancak Cumhuriyet döneminde 1954 yılında “Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.” nun kurulmasıyla gerçekleştirildiği belirtilmiştir (Özsaraç, 2008, s. 89). Çalışmanın “Risk Sermayesi” başlığını taşıyan üçüncü bölümünde ise, teorik arka planı hakkında bilgi verildikten sonra bu kurumların işleyişine ilişkin bilgiler verilmiştir. Tezin başlığında yer alan ve risk sermayesi uygulaması için örnek olarak gösterilen “Vakıf Risk Sermayesi Yatırım Ortaklığı A.Ş.” hakkında da genel birtakım bilgiler verildikten sonra şirketin işleyişi ve bazı yatırımlar hakkında bilgi verilmiştir. Tezin başlığını da oluşturan bu örnek uygulamaya ilişkin verilen bilgi ancak üç sayfa ile sınırlı kalmıştır. Tezde belirtilmediği için malumat edinemediğimiz -eğer bir veriye ulaşma zorluğu veya engeli bulunmuyorsa- bu konuda çeşitli veriler işlenerek örnek olay daha detaylı analizler ile sunulabilir ve tezi daha da zenginleştirebilirdi kanaatindeyiz.

3.3. Osmanlı Para Vakıflarından Türkiye Vakıflar Bankasına (1826-1926) (Yakup Özsaraç -2019-Doktora Tezi)

Yakup Özsaraç, 2019 yılında Tarih alanında tamamladığı doktora tez çalışmasında yine para vakıfları ve Türkiye Vakıflar Bankası üzerinde durmuştur. Üç bölümden oluşan çalışmada birinci bölüm vakıflar ve para vakıflarına ilişkin genel bilgiler, ikinci bölüm 1826-1926 dönemine ait para vakıflarına göre Osmanlı dönemi Türkiye coğrafyasında kurulmuş para vakıfları, üçüncü bölüm ise vakıf bankacılığı ve Türkiye Vakıflar Bankası konularını içermektedir. Tezin ana kaynağı Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi’nde (VGMA) yer alan vakfiyelerdir. VGMA’da Anadolu Mücedded Defterlerinde (578-619) bulunan vakfiye kayıtlarının toplamı 11.687 olup araştırmaya konu olan dönemi kapsayan 7.405 adet vakfiye bulunmaktadır. Çalışma için seçilen vakfiye adedi ise 820’dir. Buna göre günümüzdeki idari yapı dikkate alınarak 73 il her bir başlık altında vakfiyelerden hareketle ele alınmıştır. Hakkâri, Şırnak, Siirt, Batman, Bingöl, Ağrı, Iğdır, Ardahan illerinde ise herhangi bir vakfiye bulunmadığı için kapsam dışı bırakılmıştır. Çalışma zaman ve mekan katmanlarıyla ele alınmış, böylelikle genel ve özelde bir asırlık bir zaman periyodunda vakıflar ve para vakıflarının durumları ortaya çıkartılmıştır. Bahsedilen bu yönleriyle emek-yoğun bir çalışma ortaya konulduğu söylenebilir. Çalışmanın analizlerinin günümüz idari taksimatına göre yapılması tercihi ise Osmanlı dönemindeki idari yapılarıyla bazı bölgelerde para vakıflarının varlığını yansıtamaması açısından bir kısıt olarak değerlendirilebilir. Örneğin Cumhuriyet döneminin ileriki yıllarında (1995) bir il olan Karabük çalışmada referans noktası olarak belirlenmiş, burada kurulan vakıf ve para vakıflarının günümüzde hangi bölgeye denk geldiği bilinmemektedir. Bunun sağlamasını yapmak için Osmanlı dönemindeki adlarıyla para vakıflarına yönelik yapılan diğer çalışmalara bakılması gerekecektir. Örneğin günümüzde Karabük ilinin bir ilçesi hüviyetinde olan Safranbolu’nun idari yapısı Osmanlı döneminde farklıdır. Safranbolu, o dönem küçük bir köy olan Karabük’ün de bağlı olduğu Kastamonu vilayetine bağlı bir kazadır.

Çalışma 1826-1926 yılları arasındaki bir asırlık zaman diliminde Osmanlı’nın Anadolu coğrafyasında kurulan para vakıflarının makro durumunu aksettirmesi bağlamında oldukça kıymetlidir. Buna göre ilgili dönemde kurulan para vakıflarının vilayet ve il bazındaki ağırlıkları takip edilebilmektedir. Çalışmada yer alan Harita.3’ten hareketle vilayet bazında bakıldığında bu dönemde kurulan para vakıflarının %22’si Hüdavendigâr, %16’sı Trabzon, %11,39’u Konya, %11,03’ü Ankara, %9,76 Kastamonu ve yine %9,76’sı Aydın vilayetlerinde kurulmuştur. Bazı illerin grafikte görülemediği ve oranların küsuratlarının eksik kaldığı Harita.4’göre ise il bazındaki sıralamaya bakıldığında tüm para vakıflarının %6,51’i Bursa, %5,61’i İstanbul, %5,61’i Konya, %5,4’ü Trabzon, %4,16’sı Kastamonu, %3,44’ü Afyon, %3,07’i ise Ankara’da kurulmuştur (Özsaraç, 2019, s. 167,168).

Çalışmada belirtilen dikkate değer bir diğer konu örneklem usulüyle seçilen 820 vakıftan 553'ünün yani %67'sinin para vakfı şeklinde kurulmuş olduğu bilgisidir. Tabi burada dikkat edilmesi gereken hususun evrenin 7.405 adet vakfiye olduğudur (Özsaraç, 2019, s. 10). Yani örneklem kümesi içerisinde bu oranların ortaya çıktığının bilinmesi icap etmektedir. Çalışma, 1826-1926 dönemini üç alt kırılımda da ayrıca ele alması, bu dönemlerin gelişim ya da farklılıklarından anlamlı birer çıkarım ve analizin yapılmasına fırsat tanıması yönlerinden de kıymetlidir. Üç alt dönem şunlardır; 1826-1870, 1871-1908 ve 1909-1926. Buna göre birinci dönemde para vakıflarının toplam vakıflar içindeki payı %56, ikinci dönemde %68, üçüncü dönemde ise %70'tir (Özsaraç, 2019, s. 166). Bu verilerden hareketle Osmanlı son döneminde para vakıflarının vakıflar içerisindeki payının arttığını görebilmekteyiz.

3.4. Cash Waqfs As Financial Institutions: Analysis of Cash Waqfs in Western Thrace At The Ottoman Period Finans Kurumları Olarak Para Vakıfları: Osmanlı Dönemi Batı Trakya Para (Nukud) Vakıflarının Analizi (Cem Korkut- 2014-Yüksek Lisans Tezi)

Cem Korkut'un 2014 yılında İktisat alanında "Osmanlı Dönemi Batı Trakya Para (Nukud) Vakıflarının Analizi" adıyla yaptığı yüksek lisans tezi, para vakıflarıyla ilgili tarafımızca tespit edilen tek İngilizce çalışmadır. Korkut, beş bölümden oluşan tezinin birinci bölümde genel olarak vakıf sistemi ile Osmanlı vakıf sistemini ele almış, ikinci bölümde finansal kurumlar olarak para vakıflarının rolünden, üçüncü bölümde Batı Trakya'da yer alan para vakıflarından, dördüncü bölümde ise bu para vakıflarının analizinden bahsetmiştir. Beşinci bölümü ise çalışmasında elde ettiği sonuçlara ayırmıştır. Batı Trakya bölgesinde her biri günümüzde Yunanistan'a bağlı bir idari bölge olan İskeçe (Xanthi), Gümülcine (Komotini) ve Dedeağaç (Alexandroupolis) yerleşimlerine ait vakfiyelerden hareketle ele alınan çalışmada bu bölgelere ait toplam 398 vakıf bulunmaktadır. Günümüzde Yunanistan sınırlarındaki yerleşimlerde toplam 1165 vakfın kurulduğu belirtilmiş, buna göre Batı Trakya bölgesinde yer alan vakıflar %24 seviyesinde olmuştur. Bu vakıfların ise 53 adedi para vakfı şeklinde kurulmuştur. Yani Batı Trakya'da kurulan vakıfların %13,3'ü para vakfı şeklinde kurulmuştur. Bu para vakıflarından ise 38'ine ait vakfiye transkript edilmiş ve her bir para vakfının kurucusu, kuruluş sermayesi, borçlandırma oranı ve gelirin tahsis edildiği alan gibi bilgiler çalışmada belirtilmiştir. Çalışmada tespit edilen en erken tarihli para vakfı miladî 1802 tarihli Dedeağaç'ta kurulan Mehmet Efendi ibn Süleyman Efendi'ye ait vakıftır. Bu vakıf 300 kuruş sermaye ile kurulmuş ve yüzde 15 borçlandırma (istirbah) oranıyla çalışmıştır. Geliri ise bölgede bulunan caminin harcamalarına tahsis edilmiştir (Korkut, 2014, s. 62). Bölgedeki para vakıflarının borçlandırma oranları genellikle yüzde 15 olup en düşüğü yüzde 9 en yükseği ise yüzde 20'dir (Korkut, 2014, s. 63). Bölgedeki para vakıflarının kuruluş sermayelerine baktığımızda ise Gümülcine'de toplam 65.013, İskeçe'de 10.000, Dedeağaç'ta ise 7.800 kuruştur. Bölgede tespit edilen en yüksek sermayeli para vakfı 6.000 kuruş ile Gümülcine'de kurulan Ali Osman Ağa bin Osman'a aittir. Yine bölgede bir kadın tarafından kurulmuş para vakfı 3.000 kuruş sermaye ile Safiye Hanım binti İsmail'e aittir (Korkut, 2014, s. 71).

Tablo 2. Türkiye'de Para Vakıfları Üzerine Yapılmış Lisansüstü Tezler

Sıra	Yazar	Yıl	Tez Adı	Tez Türü
1	İsmail Kurt	1994	Nazari ve Tatbiki Olarak Para Vakıfları	Doktora
2	Muharrem Eminoğlu	1996	Osmanlı Tatbikatında Nakid Para Vakıfları ve Günümüz Ekonomisinde Uygulanabilirliği	Yüksek Lisans
3	Tahsin Özcan	1997	Kanuni Dönemi (M.1520-1566/H.926-974) Üsküdar Para Vakıfları	Doktora
4	Şule Önder	2006	İslam ve Osmanlı Hukukunda İmam Birgivi ve Ebussuud Efendi'nin Para Vakfı Tartışmaları	Yüksek Lisans

5	Yakup Özsera	2008	Para Vakıfları ve Risk Sermayesi Örnek Olay Vakıf Risk Sermayesi A.Ş.	Yüksek Lisans
6	Çiğdem Gürsoy	2011	Şeyhü'l-İslâm Ömer Hüsâmeddin ve Kazasker Mehmed Vahid Efendilerin Para Vakıflarına Dair Meşihat Arşivi'ndeki 1698 Numaralı Defterin Değerlendirilmesi	Yüksek Lisans
7	Betül Aşar	2011	İslam Hukuk Tarihinde Para Vakıfları ve Finansman Kaynağı Olarak Kullanılması	Yüksek Lisans
8	Cem Korkut	2014	Cash Waqfs as Financial Institutions: Analysis of Cash Waqfs in Western Thrace at the Ottoman Period	Yüksek Lisans
9	Çiğdem Gürsoy	2015	Osmanlı'da Para Vakıflarının İşleyişi ve Muhasebe Uygulamaları: Davudpaşa Mahkemesi Para Vakıfları	Doktora
10	Halime Önk	2015	Osmanlı Dönemi Para Vakıflarıyla Günümüz Katılım Bankalarının Karşılaştırılması	Yüksek Lisans
11	Muhammed Emin Durmuş	2016	Muhasebe Kayıtları Işığında 18. Yüzyılın Son Çeyreğinde Üsküdar Para Vakıfları	Yüksek Lisans
12	Havva Selcen Yaşar	2017	XIX. Yüzyıl Uşak Para Vakıfları	Yüksek Lisans
13	İsmail Bektaş	2017	Muhasebe Kayıtları Işığında 18. Yüzyılın İlk Yarısında Üsküdar Para Vakıfları	Yüksek Lisans
14	Arif Akkaya	2018	18. Yüzyılın Sonlarında Muhasebe Kayıtları Işığında Üsküdar Para Vakıfları	Yüksek Lisans
15	Yakup Özsera	2019	Osmanlı Para Vakıflarından Türkiye Vakıflar Bankasına (1826-1954)	Doktora

Kaynak: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> web adresindeki bilgilerden hareketle yazar tarafından oluşturulmuştur.

4. Türkiye’de Para Vakıfları Üzerine Yapılan Makale Çalışmaları

Para vakfına ilişkin akademik çalışmalar en çok makale türünde yapıp yayımlanmıştır. Para vakıflarını inceleyen makale sayısı 1969-2020 yılları arasında 58 adettir. Para vakfına ilişkin ilk makale yayımları Neşet Çağatay (1969) ve Bahaeddin Yediylıdız’a (1984) aittir. 1990’lı yıllarda para vakfı konusunda kaleme alınmış üç adet makale bulunup, 2000’li yıllarda bu konuya ilişkin yayımlar önceki yıllara nispetle yoğunluk kazanmıştır. Özellikle 2016 ve 2017 yıllarında para vakfı konusunu işleyen makaleler fazla miktardadır. 2016 yılında yedi, 2017 yılında ise on adet bu konuyu içeren makale yayımlanmıştır. Para vakıflarına ilişkin ilk yayımlar daha ziyade kavramsal temelde ele alınırken özellikle 2000’li yıllarda Osmanlı coğrafyasının farklı idari unsurlarına ilişkin bölgesel çalışmalar yayımlanmıştır. Yayınların çoğunluğu Türke kaleme alınmış olup, istisnâen İngilizce yayınlara da rastlanılmaktadır. Dergiler bazında bakıldığında para vakıfları konusunda en çok yayın yapılan dergi bünyesinde dokuz makale neşredilen Vakıflar Dergisi’dir. Bu dergiyi altı makale yayını ile Adam Akademi Sosyal Bilimler Dergisi izlemektedir. Bu konuda en çok yayın yapan araştırmacılara bakıldığında ise müstakil yayınlarda, yüksek lisans ve doktora tezinin konusu para vakıfları olan, yine bu alanda yalnız başına üç, ortak yazarlı ise bir yayını olan Çiğdem Gürsoy zikredilmelidir. Ortak yayınlarda ise Mehmet Bulut ve Cem Korkut dikkati çekmektedir. İki yazarın ortak yazdığı üç makale, Mehmet Bulut’un Bora

Altay'la yazdığı makale de hesaba katıldığında Mehmet Bulut'un dört makalede emeği bulunmaktadır. Para vakıflarına ilişkin makale çalışmaları genellikle Osmanlı'da iktisadi zihniyetin uygulama sahası, finans ve kredi uygulamaları, sosyal hizmet uygulamalarındaki rolü, günümüz katılım bankaları ile işleyişleri arasındaki benzerlikler ya da ayrışmalar gibi konular ekseninde ele alınmıştır. Nitekim makalelerin neşredildiği dergilerin farklı alanlarda oluşu da (Tarih Araştırmaları Dergisi, Vakıflar Dergisi, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, İslam Ekonomisi ve Finansı Dergisi, Muhasebe ve Finansman Dergisi gibi) bu bilgiyi teyit etmektedir. Son yıllarda Osmanlı para vakıflarının taşradaki uygulamalarına değinen çalışmaların artması, örneğin bunlardan Atar'ın 2019 yılında neşrettiği "Safranbolu Para Vakıfları" makalesinde olduğu gibi sahadaki fiziki ve beşeri bulguları içermesi ise bu literatüre derinlik kazandıracak çabalar olarak değerlendirilebilir.

4.1. Osmanlı İmparatorluğunda Riba-Faiz Konusu, Para Vakıfları ve Bankacılık (Neşet Çağatay -1969-Vakıflar Dergisi)

Çağatay'ın ilgili makalesi riba ve faiz kavramlarının tarihsel ve etimolojik kökenlerini, Osmanlılar'ın para vakıflarının teorik arka planı ile uygulama alanlarını ve Osmanlı'nın son dönemlerindeki bankacılık uygulamalarını kapsamaktadır. Makale, Türkçe ve İngilizce dillerinde aynı anda neşredilmiştir. Konuya faizli borçlanmanın kökenleri ile başlanmakta, Hamurabi Kanunları'nda geçtiği halleriyle zirai ürünler için %20, nakit için %17, Roma hukukunda ise %4 ilâ 12 arasında faiz uygulandığı vurgulanmaktadır. Çağatay, Yahudi inancında bu dinin müntesiplerinin kendi aralarındaki muamelelerinde faizin yasaklandığını, Yahudi olmayanlarla olan işlemlerde ise serbest bırakıldığını, Hristiyanlık'ta (Luka İncili'nde) ve İslamiyet'te ise faizin kesinlikle yasaklandığını belirterek, asırlar boyunca Yahudilerin bu serbestiyet nedeniyle ekonomik ve ticari faaliyetlerde Müslümanlar ile Hristiyanları geride bırakabildikleri tespitinde bulunmaktadır. Çağatay'a göre sonraki dönemlerde Hristiyan din adamları bu durumun farkına vararak, konjonktüre uygun olarak faizi serbest bırakmışlardır. Çağatay, makalesini yazdığı dönem itibariyle iktisadi faaliyetlerin hız kazandığını, dünyada liberal iktisadi doktrinlerin geçerli ve hakim olduğunu belirterek kapitalist paradigmaya sahip kimselerin faizin bu ekonomik düzende zorunlu ve faydalı olduğunu zikrettiklerini ifade ederek, bankacılık faaliyetlerinin eskisi gibi bireysel nitelikte olmaksızın anonim şirket yapısıyla ihtiyaç sahiplerine borç verme imkanı yarattığı için ahlaki olarak da üstün olduğunu vurguladıklarını ifade etmektedir. Çağatay, "sermaye düşmanı sol eğilimli iktisadi sistem taraftarlarının" ise faize karşı çıktıklarını belirtmektedir (Çağatay, 1969, s. 39). Çağatay, Kur'an'da geçen riba ile günümüzdeki faizin birbirlerinden farklı mefhumlar olduğunu belirterek ribânın borcun katlanarak alındığı bir tefecilik olduğunu, faizin ise genellikle azami %20 gibi bir oranla uygulandığını ifade etmektedir (Çağatay, 1969, s. 39). Çağatay'a göre katı riba anlayışı nedeniyle geliştirilen muamele-i şer'îye uygulaması halkın ticari ahlakını bozmuştur. Çağatay, muamele-i şer'îyenin gerçek amacının faizli işlem yapmak olduğunu vurgulayarak banka faiziyle arasındaki farklı şöyle ortaya koymaktadır:

"Fıkıh kitaplarında ve resmî kayıtlarda bu tür faiz almanın adı "muamelei şer'îye" ise de gerçek maksat faiz almak olduğuna göre tutulan yol hile yoludur, hilenin ise şer'îsi olmaz. Öte yandan düşük faizle ödünç alıp verme esasına dayanan bankacılık ise, yardımı anonimleştirerek ihtiyaç sahibini, bir şahıstan para alıp hem maddî borç hem de manen minnet borcu altına düşmekten kurtarmaktadır ki bu, müslümanların birbirlerine yardımlarını gizli yapmalarını emreden yüksek islâmî ahlak prensibine uygundur. Çünkü, bir iş tutmak için sermaye edinme veya ev yapma gibi işlerde gerekli büyük para yardımlarını bir şahsın hiçbir karşılık beklemeden yapması hemen hemen imkânsızdır. Mümkün olsa bile ağır bir minnet altına girileceği muhakkaktır." (Çağatay, 1969, s. 43)

Çağatay makalesinde Osmanlı dönemindeki riba-faiz konularını üç alt başlık olarak, fıkıh kitaplarında, fetvalarda, sicillerde ve fermanlarda geçen hükümler itibariyle incelemiştir. Vakıf başlığı altında bu kurumun ortaya çıkışını ve tarihsel gelişimi açıklamış, İslam tarihinden örnekler ile uygulamalardan bahsetmiştir. Para vakıfları başlığında ise bu kurumların modern bankacılığa

yönelik atılan önemli bir adım olduğuna değinerek Fatih Sultan Mehmet'in, Kanuni Sultan Süleyman'ın kurdurmuş olduğu para vakıflarını örnek olarak sunmaktadır. Çağatay ayrıca Osmanlı'da yayın olarak bulunan avarız sandıkları, esnaf sandıklarının nispeten uygun oranlarla insanların ihtiyaçlarını karşılamadaki fonksiyonları üzerinde de durmuştur. Tüm bu bilgilerden hareketle Çağatay'ın faiz ile riba kavramlarını birbirinden ayırdığını, en fazla %20'yi geçmeyen oranlardaki borçlandırmanın Kur'an'daki riba olarak sayılmayacağını dolayısıyla bu orandan düşük miktardaki faizli borçlanmaların yasaklamanın dışında değerlendirilmesi gerektiğini düşündüğünü anlamaktayız. Ayrıca her ne kadar para vakıflarında da uygulanan yöntem muamele-i şer'îye de olsa, bu kurumların modern bankacılık yönünde atılan önemli adımlar olduğunu, nitekim sitayişle bahsettiği sadrazamlık görevinde de bulunan Mithat Paşa'nın Tuna ve Niş valiliği görevleri sırasında (1861-1868) kurdurmuş olduğu "Memleket Sandıkları"nın halka düşük faizle borç veren bir kurum olarak ortaya çıktığını, bu kurumun daha sonra adını 1883'te "Menafii Umumiye Sandığı", 1888'de ise Ziraat Bankası olarak aldığını belirtmektedir (Çağatay, 1969, s. 53).

4.2. XVII. Asır Türk Vakıflarının İktisadî Boyutu (Bahaeddin Yediyıldız -1984-Vakıflar Dergisi)

Yediyıldız makalesinde incelediği vakfiyelerden hareketle Osmanlı döneminde kurulan vakıfların iktisadi hayat içindeki rollerini ortaya koymaktadır. Yediyıldız'a göre Türkiye'de XVIII. asırda kurulan vakıfların toplam gelirlerinin %32'si vakfedilmiş nakit paralardan elde edilen gelirden müteşekkildir. İncelenen 330 vakfın içinde nakit paraların 42.120.220 akçe gibi büyük bir tutarda olduğu da zikredilmektedir. Yediyıldız, kendi çalışması ile diğer dönemleri içeren çalışmaları mukayese ederek XVI. asra göre XVIII. asırda para vakıflarının sayısının azaldığını ancak vakfedilen para miktarının ise önemli bir oranda arttığını belirtmektedir. Yediyıldız bu durumu ise iki sebebe bağlamaktadır. Birincisi XVI. asırda ortaya çıkan enflasyona bağlı olarak Osmanlı paralarında görülen değer kaybı, ikincisi ise XVIII. asır Osmanlı toplumunda sermaye birikiminin belirli gruplarda ortaya çıkmasıdır. Yediyıldız'ın çalışmasında dikkate değer bir tespit olarak para vakıflarının meşruluğu konusunda Osmanlı uleması arasında yaşanan tartışmaların bir yönünün Yavuz Sultan Selim'in Mısır fethi sonrasında Türkiye'ye yeni-hanbelilik zihniyetinin girmesi, devletin resmi mezhebi olarak ise Hanefiliğin benimsenmiş olmasıyla ilintili olduğudur.

Yediyıldız makalesinde "faiz" başlığı altında Osmanlı'da para vakıfları uygulamasına yönelik teorik ve pratik konulardan bahsetmektedir. İslam tarafından yasaklanan riba veya faizin bu isimleriyle adlandırmamak için başka isimlere müracaat edildiği belirtilmekte, sosyal ve iktisadi zaruretlere nedeniyle İslam hukukçularının faiz yasağına karşın nazari birtakım yöntemler geliştirildiği ifade olunmaktadır. Nitekim bu yöntemlere Arapça "hiyal" yani "hileler" adı verilmektedir. Muamele-i şer'îye adı da "kanuna uygun işlem" anlamında kullanılan bir terim olmuştur. Yediyıldız'a göre "faizli işlem" yerine "murabaha-i mer'îye", "istirbah" ve "istiğlal" kelimeleri kullanılarak kazancın meşru oluşuna vurgu yapılmıştır (Yediyıldız, 1984, s. 24).

4.3. Para Vakıfları: Muhasebe Defterlerine Göre 17. Yüzyıl İstanbul Uygulaması (Hüseyin Hüsnü Koyuncu -2008-Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi)

Koyuncu tarafından İstanbul'da XVII. asırda faaliyet gösteren ve örnek olarak seçilen 50 vakfın muhasebe defterlerine dayanarak 50 sayfa hacminde hazırlanan çalışma öncelikle konuya etraflıca bir kavramsal çerçeve sunarak başlamaktadır. İncelenen vakıfların gelir kalemlerinin analiz edildiği Tablo.3'te gelirin %49,52'si murabahadan, %42,71'i kiradan, %3,38'i cibayetten, %2,59'u mukataadan ve %1,80'i ise diğer gelirlerden oluşmaktadır. Çalışmada, en büyük gelir kalemi olan murabahanın, küçük tutarlarda birçok kişiye borç verilmesi ve borç alanların kimliklerinden hareketle yatırım kredisi olmaktan çok tüketim kredi niteliğinde olabileceği vurgulanmaktadır. Gelir kalemleri arasında gider karakterli bir kalem de zikredilmektedir. Gelir Eksilmesi (Zâiyât) başlığını taşıyan kalem, beklenen kredi gelirinin tahsil edilemediği durumları yansıtmaktadır. Borçlu kişilerin iflas etmesi, başka bir yerde vefat etmeleri gibi nedenlerle ödeyemedikleri kredi borçları vakıfların gelirlerini azaltan bir maliyet unsuru olmuştur. Koyuncu, bir vakfın hicrî 1070 yılına ait muhasebe defterinde altı ayrı kayıta toplam 2.705.187 akçe değerinde kaybın yaşandığını bildirmektedir (Koyuncu, 2008, s. 278). Vakıfların gider

kalemlerine bakıldığında Tablo.4'e göre en büyük gider kalemi %20 ile vakıf görevlileri, %15 cüz okuyanlar, %11'er oranlarla cami ve eğitim görevlileri, %6 zâviye görevlileri olmak üzere toplam %69 ile maaş ödemelerinden oluşmaktadır. Gider kalemlerinin %10'u sosyal yardım harcamaları, %8 vakfın giderleri, %3'er oranlarla tamir ve aydınlatmaya aittir. Tahsil kabiliyetini yitirmiş krediler ifade edebileceğimiz krediler ise %3 bakaya ve %1 battaliye olmak üzere %4'tür. Bu rakamlara göre para vakıflarının tahsilat oranı yüksek olarak değerlendirilebilir (Koyuncu, 2008, s. 294). Aralarında vakıf yöneticileri, başka vakıfların kâtip gibi memurlarının olduğu borçluların ödemedikleri borçlar zâiyât kalemine değil "gayr-ı merbuh" yani kazanç sağlamayan krediler grubuna alınmıştır. Buna göre çalışmaya konu vakıfların %86'sı merbuh (kazanç getiren), %14'i ise gayr-ı merbuh (kazanç getirmeyen) şeklinde gruplandırılmıştır. Bu kalemde belirtilen kazanç getirmeyen kredilerin zâiyât kalemine alınmaması ise Koyuncu'ya göre bu kredilerin tahsil kabiliyetlerini kaybetmemiş olması şeklinde değerlendirilmektedir (Koyuncu, 2008, s. 296). Çalışmada geçen vakıflardan toplam 850 kişi kredi çekmiş olup, bunların 586'sı Müslüman (%69), 264'ü ise gayr-ı müslimdir (%31). Müslümanlar arasındaki borçluların kadın-erkek dağılımına bakıldığında ise bunların 423'ü (%72) erkek, 163'ü ise (%28) kadındır. Gayr-ı müslimler arasındaki kadın-erkek dağılımında ise 218 (%83) erkek, 46 kadın (%17) bulunmaktadır. Din ayırımı olmaksızın bakıldığında ise borçluların yaklaşık %25'inin kadın olduğu görülmektedir (Koyuncu, 2008, s. 296).

4.4. Klâsik Osmanlı Sosyal-İktisadî Sistemi ve Vakıflar (Mehmet Genç -2014-Vakıflar Dergisi)

İktisat tarihçisi Mehmet Genç, kaleme aldığı makalesinde Osmanlı ekonomisini makrodan mikroya doğru katmanlı olarak analiz ederek ekonominin geneli içerisinde vakıfları ve özelde para vakıflarının fonksiyonelliğini açıklamıştır. Genç'e göre para vakıfları XV. asırdan itibaren varlık göstererek Osmanlı toplumundaki fakirlere yardım etme işlevi yanında onların da küçük miktartlı tasarruflarını sisteme aktarabilme imkanını sağlamıştır. Bir diğer yönüyle yüksek gelir sahiplerinin kurdukları gayrimenkul vakıflarının yanında geniş halk kesimlerinin de küçük tasarruflarını bunlara aktarabilme imkanı sağlaması da mümkün olmuştur. Halk, ister mevcut bir vakfa katkı sağlayarak isterse aralarında bir araya gelmek suretiyle yeni vakıflar kurarak isteme dahil olmuşlardır. Böylelikle esnaf teşkilatında yer alan birliklerin esnaf orta sandıkları, mahalleler ve köy idari birimlerinin avarız sandıkları gibi para vakfı uygulamaları hayata geçmiş ve toplumda iş birliği ve yardımlaşma kültürü gelişmiştir. Örneğin bunlardan avarız sandıkları, devletin olağanüstü durumlarda (savaş vb. gibi) halktan talep ettiği avarız vergisini halkın sıkıntı yaşamadan ödemesini sağlamıştır. Böylece hem kamu maliyesi için vergi kaybı yaşanmamış hem de idari birimlerin yani halkın vergilerini ödeme kabiliyetleri artırılmıştır. Genç, para vakıflarının bir başka avantajının ise faiz uygulamasının yasal olmadığı ve kayıt dışı olmasının da getirdiği risklerden dolayı kredi maliyetlerinin yüksek olduğu bir iktisadi ortamda %10-15 arasında seyreden borçlanma oranları sunmasıyla ekonomiye rahatlatma imkanı verdiği şeklinde ifade etmektedir. Genç, para vakıflarının ekonomiye sağladığı başka bir katkı olarak ise vergi iltizam sisteminde yer alan sarraflara ihtiyaç duydukları fon birikimini tedarik etmelerini ve kamu harcamalarının sürekliliğinin sağlanmasındaki katkısı olarak zikretmektedir (Genç, 2014, s. 17).

4.5. Selanik'te 18. Yüzyılın İlk Yarısında Para Vakıfları ve Kredi İşlemleri (Hacı Veli Aydın -2014- Tarih İncelemeleri Dergisi)

Selanik şer'iyeye sicillerinde bulunan vakıf kayıtlarının muhasebe defterlerine dayanarak yapılan çalışma 1696-1766 tarih aralığını içermektedir. Çalışma kapsamında 233 adet para vakfı incelenmiş olup bu vakıflara ilişkin istatistiki değerler ayrı başlıklar halinde detaylı bir şekilde değerlendirilmiştir. İncelenen kayıtlara göre kredi borç oranı %3 ilâ %17 arasında değişkenlik göstermekte olup ağırlıklı olarak ise %10-15 bandında seyretmektedir (Aydın, 2014, s. 90). Para vakıflarında uygulanan usul diğer Osmanlı para vakıflarında olduğu gibi muamele-i şer'iyeye olup en çok tercih edilen yöntem ise "bey' bi'l-istiğlal"dır. İncelenen vakıfların toplam sermayesi 32.742.207 akçedir. Bu miktar ise vakıf başına ortalama 138.380 akçe sermaye bulunduğu anlamına gelmektedir. Çalışmaya göre bölgedeki para vakıflarının %21'inin kadınlar tarafından kurulduğu görülmektedir. Aynı dağılım vakıf mütevelliliği için ise geçerli değildir, nitekim vakıf mütevellisi olan kadınların oranı %4'tür (Aydın, 2014, s. 92-93). Çalışmada ilgi çeken bir konu

vakıf mütevellilerinin vakıflardan kullanmış oldukları kredi miktarıdır. Vakıflardan 51 adedinde mütevelliler toplam 1.621.407 akçe tutarında kredi çekmiş, bunlardan 32'si ise bizzat kendi vakıflarından 1.276.607 akçe tutarında borçlanmıştır. Çalışma Osmanlı'daki kadın girişimciliğini yansıtmaya bağlamında çarpıcı bir örneği de gözler önüne sermektedir. Fatma Hatun isimli bir kadının vakıf mütevellisi olarak atandığı, yaklaşık 59.000 akçe tutarında bir sermayeyi yönettiği ve bu sermayeyi kendi işleri için de kullandığı görülmektedir (Aydın, 2014, s. 94). 1696-1766 arası dönemde verilen toplam kredi tutarı 5.409.368 akçe olup bu kredilerin 1288'i (%64) bireysel, 179'u (%9) iki, üç ve üzeri ortaklığa dayanan kredilerdir. Kredi alan 1.947 kişinin yarısından fazlası (%52) reaya olup, %32'si askeri zümreden, %16'sı ise tüccar-esnaf kesimindedir. Bu oranlara bakıldığında Selanik para vakıflarından kullandırılan kredilerin yatırım kredisi niteliği taşımadığı görülmektedir. Çalışmada ilgi çeken bir tespit olarak kredi çekenlerden 101 kişinin ilmiye sınıfına mensup olduğu, altı kişinin ise papaz ve rahip olduğu, ilmiye sınıfına mensup olan imam, müezzin ve şeyhlerin borçlanma nedenlerinin temsil ettiği veya liderlik ettiği mahalle ya da grupların ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olarak düşük borç oranıyla para vakıflarında kredi kullanmaları ve bu paraları faizi yüksek olan piyasalara plase ettikleri bilgisidir (Aydın, 2014, s. 99). Para vakıflarından kredi kullananların dini mensubiyetlerine bakıldığında ise %55,4 Müslüman, %15,4 Hristiyan, %1,4 Yahudi ve %27,9 ise kayıtlarda mensubiyeti tespit edilemeyenlerdir. (Aydın, 2014, s. 101). Hacı Veli Aydın'ın tarih disipliniinde olmasına rağmen ilgili makalesinin özellikle Osmanlı iktisat tarihi ve finans tarihi konularında çalışanlar için de oldukça faydalı bilgileri ihtiva ettiğini belirtebiliriz.

4.6. Finansal İstikrar ve Para Vakıfları Etkisi: Rumeli Para Vakıfları Örnekleri (Mehmet Bulut/Cem Korkut -2016- İslam Ekonomisi ve Finansı Dergisi)

İktisat tarihçileri Mehmet Bulut ve Cem Korkut'un birlikte kaleme aldıkları makale, para vakıflarının Osmanlı makroekonomisi içindeki yerini ve finansal istikrara katkısını ortaya koyan bir çalışmadır. Ayrıca çalışmada Osmanlı ile Avrupa ülkelerinin borçlanma maliyetleri XVI-XIX. asırları arasında mukayese edilmiş, merkantilizmin Avrupa üzerindeki etkisinin ve sermaye birikimi ile ortaya çıkan modern bankacılığın para vakıflarıyla olan farklılıkları ortaya konulmuştur. Makalede para vakıflarına dair müctehid imamların görüşleri, Osmanlı uleması arasında para vakıfları konusunda cereyan eden tartışmalar ele alınırken para vakıflarının ne şekilde kuruldukları ve işletilme usulleri de çok yalın bir dil ve anlaşılır bir tarzda işlenmiştir. Bulut ve Korkut'a göre çalışma kapsamında incelenen ve 1553-1914 yıllarını kapsayan 360 adet para vakfında uzun dönem boyunca kredi oranlarının birbirine çok yakın seyretmesi Osmanlı ekonomisinde finansal istikrar açısından önemli bir olaydır. Bulut ve Cem, fiyat devriminden hemen sonra Avrupa mal ve hizmet piyasasındaki fiyat dalgalanmalarının Osmanlı ekonomisinde yaşanmaması da bu finansal istikrara bağlanmaktadır (Bulut & Korkut, 2016, s. 65,66). Yazarlara göre bazı para vakıflarının vakfiyelerinde kredi kullandırma şartı olarak borçlanacak kişilerin esnaf ve tüccar olması öngörülmüş, devlet görevlilerine ise kredi verilmemesi şartı getirilmiştir. Böylelikle para vakıfları fonlarını ticaret ve üretime aktarmaktadır (Bulut & Korkut, 2016, s. 66). Çalışmada yer alan Tablo.1'de Osmanlı'daki para vakıfları ile Avrupa finans sektörü belli başlı alanlarda karşılaştırılmıştır. Avrupa'daki finans kurumları ile para vakıfları arasındaki en büyük farklardan birisi kuruluş amaçları açısından para vakıflarının sosyal hizmetlere yönelik hayır gütmeye yönelmesidir. Yine yazarların tespitine göre Avrupa finans kurumlarının aksine para vakıfları yalnızca büyük sermayeli katılımlarla değil cüz'i tutarlı sermayeler ile bir ya da birden çok kişinin bir araya gelerek de kurabildiği kurumlar olmuşlardır (Bulut & Korkut, 2016, s. 65).

Tablo 3. Türkiye'de Para Vakıfları Üzerine Yapılan Makale Çalışmaları

Sıra	Yazar	Yıl	Makale Adı	Dergi
1	Neşet Çağatay	1969	Osmanlı İmparatorluğunda Riba-Faiz Konusu, Para Vakıfları ve Bankacılık	Vakıflar Dergisi
2	Bahaeddin Yediyıldız	1984	<u>XVII. Asır Türk Vakıflarının İktisadi Boyutu</u>	Vakıflar Dergisi

3	Mehmet Şimşek	1985	Osmanlı Cemiyetinde Para Vakıfları Üzerinde Münakaşalar	Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
4	Beşir Gözübenli	1994	Türk Hukuk Tarihinde Vakıf Mallarının Faizli İşletilmesi Hakkında Tahlili Bir Değerlendirme	Vakıf Haftası Dergisi
5	İsmail Kurt	1996	İstanbul Para Vakıfları	Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi
6	Nâsi Aslan	1998	Osmanlı Toplumunda Para Vakıflarının Kurumsallaşmasında Rol Oynayan Faktörler	Dini Araştırmalar Dergisi
7	Fethi Gedikli	1999	İstanbul'da Para Vakıfları ve Mudarebe	Hak-İş Dergisi
8	Tahsin Özcan	2000	İbn Kemal'in Para Vakıflarına Dair Risâlesi	İslâm Araştırmaları Dergisi
9	Hamza Keleş	2001	Osmanlılarda 19. Yüzyıldaki Para Vakıflarının İşleyiş Tarzı ve İktisadi Sonuçları Üzerine Bir Çalışma	Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi
10	<u>Süleyman Kaya</u>	2003	Para Vakıfları Üzerine	Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi
11	Cafer Çiftçi	2004	18. yy da Bursa'da Para Vakıfları ve Kredi İşlemleri	Tarih Araştırmaları Dergisi
12	İsmail Kurt	2007	Para Vakıfları ve Ekonomik Hayat	Sivil Toplum Dergisi
13	Tahsin Özcan	2008	The Legitimization Process of Cash Foundations: An Analysis of the Application of Islamic Law of Waqf in the Ottoman Society	İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
14	Hüseyin Hüsnü Koyunoğlu	2008	Para Vakıfları: Muhasebe Defterlerine Göre 17. Yüzyıl İstanbul Uygulaması	Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi
15	Değer Alper, Canan Erdoğan	2009	16. ve 18. YY Arasında Bursa Para Vakıfları ve Bursa Ekonomisine Etkileri	Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari

				Bilimler Fakültesi Dergisi
16	Cantürk Kayahan, İrfan Görkaş	2009	Osmanlı Dönemi Bölgesel Kalkınmanın Finansman Aracı Olarak Para Vakıflarının Kullanımı	Muhasebe ve Finansman Dergisi
17	Nuri Kavak	2009	Kırım Hanlığı Şer’iyye Sicilleri’nde Yer Alan Avarız ve Para Vakıfları Üzerine	Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi
18	Hamdi Döndüren	2009	Para Vakıfları ve Günümüz Bazı Alternatif Finansman Kaynakları	Yeni Ümit Dergisi
19	Ali Şenyurt	2010	Osmanlı Para Vakıflarında Kullanılan Bir Finansman Yönteminin Batılı Anlamda Karşılığı: Sell and Lease Back (Sat ve Geri Kirala)	Sosyologca Dergisi
20	Cihan Osmanağaoğlu	2010	Osmanlı Devleti’nin Klasik Döneminde, Para Vakıflarının Hukuki Yönü	Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
21	Mehmet Gel	2010	Kanûnî’nin Para Vakfı Yasağını Kaldıran 1548 Tarihli “Hükm-i Şerîf”inin Yeni Bir Nüshası	<u>Gazi Akademik Bakış</u>
22	İsmail Kıvrım	2010	Osmanlı Döneminde Gümüşhane ve Çevresinde Kurulan Para Vakıfları	History Studies
23	Georgios Salakidis	2011	17. Yüzyılda Yenişehir-i Fenarlı Akçelizade el-Hac Ahmed Ağa’nın Nakit Vakfı ve Şehirdeki Meşhur Mevlevihane	Vakıflar Dergisi
24	Mehmet Demiryürek	2011	Kıbrıs Şer’iye Sicillerine Göre XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Kıbrıs’ta Kurulan Para Vakıfları (Vakf-ı Nükûd)	Turkish Studies
25	Çiğdem Gürsoy	2012	Ömer Hüsameddin ve Mehmed Vahid Efendilerin Para Vakıflarının Muhasebesi 1902-1936	Vakıflar Dergisi

26	İbrahim Solak	2012	27 Numaralı Şer'îye Siciline Göre Antep Vakıfları (1664-1666)	Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi
27	Mustafa Nuri Türkmen	2012	Halep Para Vakıfları Muhasebelerinin Kısa Bir Değerlendirmesi	Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitü Dergisi
28	Yakup Ülker, Cengiz Toraman	2012	Osmanlı Devleti'nin Sosyal ve Ekonomik Hayatında Para Vakıflarının Rolü ve Muhasebe Uygulamaları	Manas Sosyal Araştırmaları Dergisi
29	Dilek Demirhan, Türker Susmuş, Seçkin Gönen	2012	Cash Waqfs And Their Accounting Applications at The End of The 18th Century in The Ottoman Empire	Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi
30	Barış Sarıköse	2013	Kadınhanı'nda Para Vakıfları	Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi
31	İrfan Türkoğlu	2013	Osmanlı Devletinde Para Vakıflarının Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkileri	<u>Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi</u>
32	Fahameddin Başar	2014	Osmanlı ve Modern Türkiye Tecrübesinde Para Vakıfları	FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi
33	Hacı Veli Aydın	2014	Selanik'te 18. Yüzyılın İlk Yarısında Para Vakıfları ve Kredi İşlemleri	Tarih İncelemeleri Dergisi
34	Mehmet Genç	2014	Klâsik Osmanlı Sosyal-İktisadî Sistemi ve Vakıflar	Vakıflar Dergisi
35	Miyase Koyuncu Kaya	2014	Vakıf Kurucusu Olarak Osmanlı Esnafı (18. Yüzyıl İstanbul Örneği)	Vakıflar Dergisi
36	Emrullah Dumlu	2015	VXI. Yüzyıl Osmanlı Uleması Arasında Para Vakıfları Etrafında Cereyan Eden Tartışmalar (Ebussuûd, İbn Kemal- Çivizâde, Birgivi)	İlahiyat Tetkikleri Dergisi
37	Abdulkadir Atar	2016	Osmanlı'da Kredi Kaynağı Olarak Para Vakıfları	Bakü Devlet Üniversitesi İlahiyat

				Fakültesinin İlmi Mecmuası
38	Cantürk Kayahan, İrfan Görkaş	2016	<u>Para Vakıfları Temelinde Osmanlı Finans Felsefesi: Sofyalı Bali Örneği</u>	Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi
39	İsmail Kıvrım	2016	Osmanlı Dönemi'nde Rize ve Çevresinde Kurulan Para Vakıfları (1859-1913)	Vakıflar Dergisi
40	Mehmet Bulut, Cem Korkut	2016	A Comparison Between Ottoman Cash Waqfs (CWs) and Modern Interest-Free Financial Institutions	Vakıflar Dergisi
41	Mehmet Bulut, Cem Korkut	2016	Finansal İstikrar ve Para Vakıfları Etkisi: Rumeli Para Vakıfları Örnekleri	İslam Ekonomisi ve Finansı Dergisi
42	Sebahittin Usta	2016	Trabzon'da Para Vakıfları (1550-1650)	Karadeniz İncelemeleri Dergisi
43	Yaşar Semiz	2016	Osmanlı Devleti'nde Para Vakıfları	Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi
44	Süleyman Kaya, Muhammed Emin Durmuş, İsmail Bektaş, Arif Akkaya	2017	Muhasebe Kayıtları Işığında 18. Yüzyıl Para Vakıflarının Nakit İşletme Yöntemleri	Uluslararası İslam Ekonomisi ve Finansı Araştırmaları Dergisi
45	Ahmet Demir	2017	Osmanlı Devleti'nin Balkan Mirâsında Para Vakıflarının Yeri: Prizren Örneği	Adam Akademi Sosyal Bilimler Dergisi.
46	Aydın Kudat	2017	Para Vakıflarının Para İşletme Yöntemleri Üzerine Bir Değerlendirme	Adam Akademi Sosyal Bilimler Dergisi
47	Bora Altay, Mehmet Bulut	2017	Vakfiyeler Işığında Osmanlı Makedonyası'nda Bulunan Para Vakıflarının Sosyo-Ekonomik Analizi, 1506-1912	Adam Akademi Sosyal Bilimler Dergisi

48	Cem Korkut, Mehmet Bulut	2017	XV. ve XIX. Yüzyıllar Arasında Osmanlı Para Vakıfları ve Modern Finans Kurumlarının Karşılaştırılması	Adam Akademi Sosyal Bilimler Dergisi
49	Hüseyin Çınar	2017	Osmanlı Döneminde Rumeli'de Vakıf Paranın Kullanılmasında Aranan Şartlar	Adam Akademi Sosyal Bilimler Dergisi
50	Mücahit Özdemir, Öznur Özdemir	2017	Bridging the Gap: The Restitution of Historical Cash Waqf Through Vakıf Participation Bank	Uluslararası İslam Ekonomisi ve Finansı Araştırmaları Dergisi
51	Mustafa Polat	2017	XIX. Yüzyılda İnegöl Kazasında Para Vakıfları	Electronic Turkish Studies
52	Rahman Ademi	2017	Rumeli'de Kadınların Kurdukları Para Vakıflarının Eğitimdeki Rolü	Adam Akademi Sosyal Bilimler Dergisi
53	Yakup Ahbab	2017	Kalkandelen Para Vakıfları	Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi
54	Sabri Can Sannav, Uğur Sezer	2018	Osmanlı Devleti'nde Para Vakıflarının Meşruluğu Tartışması Üzerine Bir Değerlendirme	Journal of Analytic Divinity International Refereed Journal
55	Abdulkadir Atar	2019	Osmanlı Dönemi Safranbolu Para Vakıfları	Vakıflar Dergisi
56	Çiğdem Gürsoy	2019	Aynı ve Başka: Evkaf Muhasebeciliği Mahkemesi Para Vakfı Kayıtları (1491-1828)	Belleten Dergisi
57	Mustafa Yağcı, Çiğdem Gürsoy	2019	Osmanlı Devleti'nde İktisadi Zihniyet, Kurumlar ve Para Vakıfları	Adam Akademi Sosyal Bilimler Dergisi
58	Çiğdem Gürsoy	2020	Ne İçindedir Sektörlerin Ne de Büsbütün Dışında Yekpare Geniş Bir Alanın Parçalanmaz Akışında: Osmanlı Para Vakıflarından Sosyal Girişimlere	3. Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi

5. Türkiye'de Vakıflar Üzerine Yazılmış ve Para Vakfına Değinen Te'lif Eserler

Başlığında münhasıran para vakfı ifadesi geçmemekle birlikte kitabın içeriğinde para vakıflarından da bahsedilen yayınlar bulunmaktadır. Bu kitapların en eski tarihli olarak tesbit

edilen Cemal Ekrem'e ait olup 1935 tarihli'dir. Özellikle belediye tarihi ile ilgili çalışmalarıyla mâruf Osman Nuri Ergin'in bundan iki yıl sonra yayımlanmış kitabı da yine vakıf başlığını taşıyan ve içeriğinde para vakıfları hakkında malumâta sahip erken tarihli bir diğer eser olarak yer almaktadır. Tarafımızca tespit edilebilen en yakın tarihli eser ise Bahaeddin Yediyıldız'a ait olup 2003 yılına aittir.

Tablo 4. Türkiye’de Vakıflar Üzerine Yazılmış ve Para Vakfına Değinen Te’lif Eserler

Sıra	Yazar	Yıl	Kitap Adı	Yayınevi
1	Cemal Ekrem	1935	Vakıflar	Cihan Basımevi
2	Osman Nuri Ergin	1937	Türk Tarihinde Evkaf, Belediye ve Patrikhaneler	Türkiye Basımevi
3	Halim Baki Tuncer	1939	Türk Vakıfları ve Vakfiyeleri Üzerine Mücmel Bir Etüd	Cumhuriyet Matbaası
4	Ali Himmet Berki	1940	Vakıflar I-II	Cihan Kitaphanesi
5	Ömer Nasuhi Bilmen	1949	Hukuk-ı İslamiyye ve Istilahât-ı Fıkhiyye	İstanbul Üni. Hukuk Fak. Yayınları
6	Mustafa Akdağ	1959	Türkiye'nin İktisadî ve İctimaî Tarihi	Türk Tarih Kurumu
7	Ömer Lütfi Barkan-Ekrem Hakkı Ayverdi	1970	İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri 953 (1546) Tarihli	İstanbul Fetih Cemiyeti İstanbul Enstitüsü Yayınları
8	Ahmet Tabakoğlu	1986	Türk İktisat Tarihi	Dergâh Yayınları
9	Ahmet Akgündüz	1988	İslâm Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi	Türk Tarih Kurumu
10	Neşet Çağatay	1994	Güncel Konular Üzerine Makaleler	Ensar Neşriyat
11	Haydar Kazgan vd.	1999	Osmanlı'dan Günümüze Türk Finans Tarihi	Creative Yayıncılık
12	Bahaeddin Yediyıldız	2003	XVIII. Yüzyılda Türkiye’de Vakıf Müessesesi	Türk Tarih Kurumu

6. Değerlendirme ve Sonuç

Tarihçiler tarafından Osmanlı Devleti’nin geliştirdiği sui generis bir uygulama olarak kabul edilen para vakıflarına ilişkin erken Cumhuriyet döneminden itibaren çeşitli bilimsel araştırmalar yapılmıştır. Osmanlı iktisat tarihi ve iktisadi düşünce tarihi bağlamında yapılan araştırmalar, modern bankacılık uygulamalarının Osmanlı Devleti’ne girmesine kadar olan süreçte birçok sosyo-ekonomik fonksiyonu bulunan bir kurum konumunda olan para vakıflarının kuramsal ve pratik yönlerini ortaya koymayı hedeflemiştir. Yapılan çalışmalar genel olarak

değerlendirildiğinde bazı araştırmacıların İslam iktisat düşüncesi bağlamında para vakıflarını fikhî yönden ele aldıklarını, bazı araştırmacıların iktisat tarihi bağlamında para vakıflarının Osmanlı'nın sosyo-ekonomik yapısı üzerindeki etkilerini incelediklerini, bazı araştırmacıların ise dünya finans tarihinde Osmanlı para vakıflarının konumu ve sanayi devrimi sonrasında ortaya çıkan yeni dünya düzeninde iktisadi zihniyetteki dönüşümün izlerini takip etme amacını güderek konuyu ele aldığını değerlendirebiliriz. Para vakıflarının çalışıldığı bir diğer konu olarak günümüzdeki modern finans uygulamalarının -özellikle katılım bankacılığı- Osmanlı dönemindeki para vakıfları arasındaki uygulama benzerlikleri ya da farklılıklarının ortaya konulmasıdır.

Konuyu fikhî yönden ele alan araştırmacılar, para vakıflarının meşruiyeti konusunda klasik fıkıh kitaplarındaki bilgiler ile uygulamaları karşılaştırmak suretiyle farklı sonuçlara varmışlardır. Bunlardan bir kısmı, para vakıflarının uyguladıkları usulleri (muamele-i şer'îye gibi) örtülü fâiz olarak değerlendirmiş, bir kısmı ise dinen câiz olduğunu söylemiştir. İktisat tarihi ekseninde araştırma yapanlar, para vakıflarını Osmanlı döneminde bankacılık faaliyetinde bulunan kurumlar olarak değerlendirmiş, para vakfı uygulamalarının detaylarına girerek bu vakıflardan kullandırılan kredilerin ve bu kredileri alanların profillerinden hareketle Osmanlı'nın ticarî hayatı ve sermaye hareketliliği ile ilgili analizlerde bulunmaya çalışmışlardır. İktisat tarihi eksenli yapılan çalışmalarda ayrıca para vakıflarının sosyal hizmet uygulamaları da mercek altına alınarak hangi kamu hizmetlerinin bu kurumlar aracılığıyla sağlandığı da ortaya çıkartılmaya çalışılmıştır. İktisadi düşünce tarihi bağlamında yapılan çalışmalarda ise Batı'da ortaya çıkan sermayecilik akımları ve sanayi devriminin Osmanlı kurumları üzerindeki etkisi incelenmiş, para vakıfları ile modern bankacılık uygulamaları arasında iktisadi düşünce bağlamında mukâyeseler yapılmıştır. Bunun yanı sıra Osmanlı klasik dönemi ve yenileşme dönemi arasındaki iktisadi zihniyete yansıyan değişim de yine iktisadi düşünce tarihi açısından incelenmeye tâbi tutulmuştur. Finans tarihi bağlamında yapılan çalışmalarda günümüzde özellikle katılım bankalarının uygulamaları ile geçmişte para vakıfları uygulamaları arasında bir mukâyese imkânı sunarak, geçmiş tecrübelerden hareketle katılım bankalarına günümüz ihtiyaçlarına uygun yeni ürünlerin kazandırılması yönünde olmuştur.

Para vakıflarına yönelik te'lif eser sayısı az olmakla birlikte özellikle son yıllarda makale türündeki çalışmalarda hızla artan bir ivme görülmektedir. Para vakıflarına ilişkin ilk yayımlar özellikle kavramsal bir çerçevede ele alınırken, sonraki yıllarda daha spesifik konulara ve bölge bazlı çalışmalara yerini bırakmıştır. Özellikle Osmanlı taşrasında kurulan para vakıflarına ilişkin çalışmalar arttıkça Osmanlı coğrafyasının geneline dair bütüncül bir bakış açısı kazanma imkânı doğacaktır. Para vakfı uygulamasının Osmanlı'da asırlara sâri geniş bir uygulama alanı bulması nedeniyle önümüzdeki yıllarda bu konuya ilişkin birçok çalışmanın literatüre kazandırılacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Akdağ, M. (2018). Türkiye'nin İktisadî ve İçtimaî Tarihi. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Atar, A. (2019). Osmanlı Döneminde Safranbolu Para Vakıfları. Vakıflar Dergisi, 93-122.
- Aydın, H. V. (2014). Selanik'te 18. Yüzyılın İlk Yarısında Para Vakıfları ve Kredi İşlemleri. Tarih İncelemeleri Dergisi, 87-106.
- Barkan, Ö. L. (1966). Edirne Askeri Kassamına Ait Tereke Defterleri (1545-1659). Türk Tarih Kurumu Belleten Dergisi, 3(5,6), 1-479.
- BDDK. (2019 Aralık). Türk Bankacılık Sektörü Temel Göstergeleri. İstanbul: BDDK.
- Bulut, M. (2019). Osmanlı Dönemi Rumeli Para Vakıfları . İstanbul: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Yayınları.
- Bulut, M., & Korkut, C. (2016). Finansal İstikrar ve Para Vakıfları Etkisi: Rumeli Para Vakıfları Örnekleri. İslam Ekonomisi ve Finansı Dergisi, 55-76.

- Çağatay, N. (1969). Osmanlı İmparatorluğunda Riba-Faiz Konusu Para Vakıfları ve Bankacılık. Vakıflar Dergisi, 39-57.
- Çizakça, M. (1993). Risk Sermayesi Özel Finans Kurumları ve Para Vakıfları. İstanbul: İlmî Neşriyat .
- Genç, M. (2014). Klâsik Osmanlı Sosyal-İktisadî Sistemi ve Vakıflar. Vakıflar Dergisi, 9-18.
- Gürsoy, Ç. (2015). Osmanlı'da Para Vakıflarının İşleyişi ve Muhasebe Uygulamaları: Davudpaşa Mahkemesi Para Vakıfları. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi.
- Korkut, C. (2014). Cash Waqfs as Financial Institutions: Analysis of Cash Waqfs in Western Thrace at the Ottoman Period. Ankara: Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Koyuncu, H. H. (2008). Para Vakıfları: Muhasebe Defterlerine Göre 17. Yüzyıl İstanbul Uygulaması. Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi, 253-303.
- Kurt, İ. (1994). Nazari ve Tatbiki Olarak Para Vakıfları. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü .
- Kurt, İ. (2015). Para Vakıfları Nazariyat ve Tatbikat. İstanbul: Ensan Neşriyat.
- Özcan, T. (1997). Kanuni Dönemi (m.1520-1566/h. 926-974) Üsküdar Para Vakıfları. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özcan, T. (2000). İbn Kemal'in Para Vakıflarına Dair Risalesi. İslâm Araştırmaları Dergisi(4), 31-41.
- Özcan, T. (2003). Osmanlı Para Vakıflar Kanûnî Dönemi Üsküdar Örneği. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Özsaraç, Y. (2008). Para Vakıfları ve Risk Sermayesi Örnek Olay Vakıf Risk Sermayesi A.Ş. . Ankara : Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Özsaraç, Y. (2019). Osmanlı Para Vakıflarından, Türkiye Vakıflar Bankasına (1826-1954). Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- TKBB. (2020, Şubat 14). Katılım Bankalarının Başlıca Finansal Büyüklükleri. www.tkbb.org.tr: <https://www.tkbb.org.tr/mukayeseli-tablolar> adresinden alındı
- Yediyıldız, B. (1984). XVII. Asır Türk Vakıflarının İktisadî Boyutu. Vakıflar Dergisi, 5-41.

Review Article

Türkiye’de Para Vakıfları Konusunda Yapılan Çalışmalar ve Bunlar Hakkında Genel Bir Değerlendirme

The Studies About Cash Foundations (Waqfs) Done in Turkey and General Evaluation of These Studies

Abdulkadir ATAR

Dr. Öğretim Üyesi, Karabük Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü

a.kadir83@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-5721-9826>

Extensive Summary

Today, the research for alternative sources to conventional applications for the financial and credit markets is related to some different fields of social sciences. The study of cash foundations is made by theologists in the context of normative aspects, by Islamic historians in the context of Islamic history, by economic historians in the context of financial history and by political scientist and others to evaluate the historical background of these institutions in the context of other relevant social sciences. From this point of view, studies on cash foundations provide a basis for inter and multi-disciplined studies.

The financial crisis (mortgage crisis) that emerged in the USA in 2008 has made the capitalist paradigm, the free market economy model, and the banking market, which has become the most important institution of it, questioned again. The interest of alternatives to the conventional banking system, which is backbone of the system, has begun due to the claims that capitalism causes economic crises in certain periods, the obstacles created by the spread of economic prosperity to the social base, the accumulation of capital in the hands of a limited number of people/firms constituting the minority of the world population.

The cash foundations were a unique financial institution invented by Turks in the Ottoman period, according to some researchers. These institutions prevented the accumulation of capital due to the fact that the establishment was in the form of a foundation and keeping the borrowing transactions fixed by law at certain rates, and the financing needs of the people in need of cash were tried to be met.

As far as we can determine, the foundations of the existence of studies addressing the issues when handling cash foundations go back to 1935. The book of Mustafa Akdag titled "*The economic and social history of Turkey*" was published in 1959 and the book of Ömer Lütfi Barkan titled "*The Tereke Registers of Soldiers in Edirne (1545-1659)*" was published in 1966. These were the important and pioneering studies in this field in the early period.

The first thesis study about cash foundations in Turkey was made by Ismail Kurt in 1994, as a doctoral thesis. Between the years 1994 and 2019, four doctoral theses and 11 master's theses were produced. It is noteworthy that ten of these dissertations belong to the years 2008 and beyond. The number of article studies on the cash foundations in Turkey is 57. 46 of them belong to the 2000 and subsequent years. Particularly in 2007 and subsequent years, article studies on this subject have accelerated and there has been a significant increase in recent years. On the other hand, the book studies, which are entitled as cash foundations, are limited and as far as we can identify, there are four pieces. Two of these studies are based on their doctoral dissertations.

If the studies on cash foundations in the sense of being the leading and original institutions in the history of Turkish finance are sustainable in recent years, it will contribute to the related literature of social sciences. In this way, a more holistic perspective will be gained for these institutions that emerged at different times and grounds in the Ottoman geography.

Table 1. The Book Publishings on Cash Foundations in Turkey

Order	Author	Year	Book Name	Publisher
1	Murat Çizakça	1993	Venture Capital Private Financial Institutions and Cash Foundations	İlmî Publications
2	İsmail Kurt	1996	Cash Foundations: Theory and Practice	Ensar Publications
3	Tahsin Özcan	2003	Ottoman Cash Foundations-Case of Uskudar in Kanûnî Period	Turkish Historical Society
4	Mehmet Bulut	2019	Rumeli Cash Foundations in the Ottoman Period (12 Volumes)	Istanbul Sabahattin Zaim University

Table 2. Postgraduate Dissertations in Turkey Done on Cash Foundations

Order	Author	Year	Dissertation Title	Thesis Type
1	İsmail Kurt	1994	Cash Foundations as Theoretical and Practical	Doctoral
2	Muharrem Eminoğlu	1996	Money Foundations in Ottoman Practice and Application to Economy	Master's Degree
3	Tahsin Özcan	1997	Uskudar Cash Foundations in Kanuni Period (M.1520-1566/H.926-974)	Doctoral
4	Şule Önder	2006	Discussion of İmam Birgivi and Ebussuud Efendi about Cash Waqfs in Islamic and Ottoman Law Systems	Master's Degree
5	Yakup Özaraç	2008	Cash Waqfs and Venture Capital Sample Event Vakıf Venture Capital Investment Company Co	Master's Degree
6	Çiğdem Gürsoy	2011	Evaluation of The Accounting Book of Şeyhü'l-İslam Ömer Hüsameddin and Kazasker Mehmed Vahid Efendi's Cash Waqfs Which is Located in the Meşihat Archive and Numbered as 1698	Master's Degree
7	Betül Aşar	2011	Money Foundations in the History of Islamic Law and Their Being Used as Financial Resources	Master's Degree
8	Cem Korkut	2014	Cash Waqfs as Financial Institutions: Analysis of Cash Waqfs in Western Thrace at the Ottoman Period	Master's Degree
9	Çiğdem Gürsoy	2015	Functioning of the Cash Waqfs and Accounting Practices in the Ottoman Empire: Cash Waqfs of Davudpaşa Court	Doctoral

10	Halime Önk	2015	A Comparison Between Ottomon Period of Money Trust and Participation Banking	Master's Degree
11	Muhammed Emin Durmuş	2016	In Light of Accounting Registration Cash Waqfs of Uskudar in the Last Quarter of the 18th	Master's Degree
12	Havva Selcen Yaşar	2017	XIX. Century Uşak Money Foundations	Master's Degree
13	İsmail Bektaş	2017	Uskudar Cash Waqfs in Light of Accounting Books in The First Half the 18th Century	Master's Degree
14	Arif Akkaya	2018	Uskudar Cash Waqfs in the Light of Accounting Records at the of the 18th Century	Master's Degree
15	Yakup Özaraç	2019	From Ottoman Cash Waqfs to Türkiye Waqfs Bank (1826-1954)	Doctoral